XXXVIII.

ROČNÍ ZPRÁVA

C. K. VYŠŠ. STÁTNÍHO GYMNASIA V PŘEROVĚ

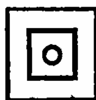

Vydána na konci školního r. 1911/12.

Tiskem knih- a kamenotiskárny společenstva v Přerově.
Nákladem c. k. gymnasia.

OBSAH:

ZPRÁVY ŠKOLNÍ.

XXXVIII.

ROČNÍ ZPRÁVA

C. K. VYŠŠÍHO STÁTNÍHO GYMNASIA V PŘEROVĚ.

Vydána na konci školního roku 1911-12.

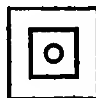
OBSAH:

V PŘEROVĚ 1912.
Tiskem knih- a kamenotiskárny společenstva. Nákladem c. k. gymnasia.

OBSAH:

ZPRÁVY ŠKOLNÍ.

XXXVIII.
ROČNÍ ZPRÁVA
C. K. VYŠŠÍHO
STÁTNÍHO GYMNASIA
V PŘEROVĚ.

Vydána na konci školního roku 1911-12.

OBSAH:

V PŘEROVĚ 1912.

Tiskem knih- a kamenotiskárny společenstva. Nákladem c. k. gymnasia.

O přestávách veršů u Lukrécia.

Napsal Dr. Jiljí Jahn.

ÚVOD.[1])

T. Lucretius Carus, spisovatel velkolepé didaktické básně „De rerum natura“, narodil se, jak se s velikou pravděpodobností dá určiti[2]) roku 97 před Kr. a dožil se věku 44 let. Zemřel prý roku 53 př. Kr. sebevraždou a nemohl díla svého dokončiti, nebo aspoň poslední úpravy mu dodati.[3]) Zcela určitě můžeme za to míti, že báseň nám dochovaná jest nehotova. Tomu neodporuje ani zpráva, že Cicero byl redaktorem onoho nedokončeného díla[4]) neboť pořadatelská činnost jeho jistě nešla příliš do hloubky.

Jisto jest, že pořadatel, ať již byl kdokoli, netroufal si ničeho nebo aspoň ničeho závažného měniti na svých předlohách. Spracoval-li třeba Lukrécius některé místo své básně dvakráte, buď že se mu první úprava nelíbila, nebo z nějaké jiné příčiny, ponechal nám pořadatel znění obojí, netroufaje si ničeho měniti, nebo dokonce z textu škrtnouti[5]).

Poznamenání 1. Pisatel této stati vytkl sobě úkolem pojednati o tom, pokud oprávněna jest snaha některých vydavatelů básně Lukréciovy přesunovati některé partie veršové v díle tomto. V úvodu hodlá podati hlavní zásady, které ho při psaní práce této vedly. Potom následuje zevrubný rozbor jednotlivých knih básně Lukréciovy. K vůli úplnosti podávám také stručný přehled dějin textu Lukréciova a závěrek, v němž se důsledky prace této shrnují. Letošního roku vydávám úvod, dějiny textu a rozbor první knihy. Příštího roku 1913 hodlám vydati na tomto místě rozbor ostatních knih a závěrek. Obě dvě části, letošní a příští, jsou asi stejně rozsáhlé.

Poznamenání 2. Tři místa k tomu se vztahující: Hieronymus k roku 94; 2, 133 schol., Donatus, vita Verg., a Codex Monacensis 14429, saec. X. rozebrána jsou kriticky J. Woltjerem, Fleckeisens Jahrbücher 129, S. 134 nn. a Marxem, Rhein. Museum roč. 43. S. 136.

Poznamenání 3. Hieron. l. c. (2, 133 Schol.). Prameny nedaji se dnes určiti. Jisto jest, že ve zprávě nám dochované jest mnoho legendárního a neurčitého.

Poznamenání 4. Nevíme ani, který Cicero má býti zprávou Hieronymovou míněn. Poněvadž praenomen není udáno, souhlasím s Bergkem, Opuscula 1, 426 a 2, 726, že se míní Marcus Cicero. U něho však nemáme nikde zmínky o nějaké podobné práci, o níž by se byl jistě býval zmínil, kdyby jen poněkud ji byl měl za důležitou, ve své soukromé korrespondenci. Jediné místo, kde M. Cicero o Lukréciovi mluví, jest ad Quintum fratrem 2, 9, 3. Místo to však nezmiňuje se nikterak o pořadatelské činnosti M. Cicerona, a odporuje přímo náhledu, že by Q. byl tím pořadatelem, jsouc pro Q. rázu informačního, vzhledem k Lukréciově činnosti. Jest ostatně celé to místo porušeno a hodně sporné. (Srov. Mnemos. 17, S. 128 a S. 387. Není také nemožno, že zpráva Hieronymova zakládá se na kombinaci muže tohoto, nebo ještě pravděpodobněji: neznámého jeho pramene, jemuž ze všech současníků Lukréciových zdál se M. Cicero k takovéto redakční činnosti nejzpůsobilejším.

Poznamenání 5. Kromě mnoha jiných dokladů, které průběhem práce této seznáme, jest to hlavně místo I. knihy v. 464 nn. a parallelní s ním v. 471 nn.

Poněvadž takové dittografie nejsou u Lukrécia žádnou vzácností, myslili někteří badatelé, že vůbec jest nám činiti s dvojí úpravou celého textu a otázku tu spojují se sporným tvrzením, že první úprava textu Lukréciova psána byla pro jeho přítele Memmia,[6]) druhá pak, všeobecná, pro vzdělané čtenářstvo vůbec.[7]) Z počátku básník jistě dílo své Memmiovi věnovati chtěl,[8]) čím dále však a hlouběji do své látky se ponořil, tím více tanul mu na mysli obraz celého lidstva a blednul obraz přítele, na nějž jako na adresáta zapomíná.

Jestliže jsme toto předeslali, vidíme, v jakých asi mezích mohou se pohybovati další naše výrody vzhledem k vytčenému thematu práce této; možno-li vůbec u Lukrécia některé verše proti dochovanému pořádku rukopisů přemisťovati, a které to jsou. Jest patrno z více příčin, že bychom a priori k podobnému jednání oprávněni býti mohli, neboť

1.) podle svrchu uvedených zpráv básník svého díla opravdu nedokončil, jsa uchvácen smrtí v mladistvém věku;
2.) nějaká hlubší a logický rozvoj myšlenek respektující redakce jeho textu není dosvědčena;
3.) básník pravděpodobně změnil své stanovisko vůči původnímu adresátovi svého díla během skládání své básně, aniž mohl všecko ještě příslušně v soulad uvésti.[9])

Poznamenání 6. Jest to pravděpodobně C. Memmius, nar. 98 př. Kr., zemřel r. 51 př. Kr. Byl praetorem r. 58 př. Kr. Za manželku měl dceru L. Cornelia Sully. R. 57 př. Kr. byl propraetorem v Bithynii. Nejspíše zmiňuje se o něm Cic. ad Att. I, 18. Druhý Memmius, bratr tohoto, Lucius, nesúčastnil se příliš politického života, nemohou na něho mířit narážky básně v tomto směru.

Poznamenání 7. Tak činili i mnozí jiní spisovatelé antičtí, že na původního adressáta, jemuž dílo některé jest věnováno, později neberou zřetel. Rozdíl jest jen ten, že jiní spisovatelé měli čas a příležitost případná rušivá místa vymítiti, což Lukrécius ovšem nemohl.

Poznamenání 8. Důkazem toho jest, že máme-li kde dvojí úpravu téhož místa (I. a II.), bývá Memmius jmenován pravidelně v úpravě starší, t. j. formálně hotovější, propracovanější, ale myšlenkově chudší a poeticky méně dokonalé. V části, jež jest obsáhlejší a bystřeji pojatá, ale místy bohužel nehotová, tedy mladší, Memmius jmenován nebývá. V první knize děje se jmenování Memmia čtyřikráte, v. 26, 42, 411, 1052. Jedině v 5. knize jest jmenován častěji, V, 8, 145, 218, 846 a 1265. Nikde však nemluví se tak často v druhé osobě, jako v knize I., ač to pro Memmia nic nedokazuje, poněvadž básník mnohdy apostrofuje také čtenáře; jistě k Memmiovi netáhnou se slova I, 935 nn. Opak toho tvrdí Bockemüller, Burs. Jahresb. 4, II. S. 162, a Kannengiesser, Fleck. Jahrb. 125, S. 833. a znova 131, S. 59, kteří snaží se dokázati, že Memmius připomíná se jenom ve vrstvě pozdější a že všechna místa, jež se ho týkají, jsou novější interpolace Lukréciovy. Nicméně byť i nelze v tak subtilních otázkách vždy domakati se přesně pravdy, přece s velikou pravděpodobností lze za to míti, že náhled ten správný není. Kromě svrchu uvedeného důvodu, že logicky přesnější a obsáhlejší stylisace, v níž o Memmiovi se již nemluví, jest mladší, dá se uvésti i ten náhled, že u mladých nadšenců rázu Lukréciova z počátku je přirozeno, že náhledy své chtějí jednomu obzvláště milovanému příteli sděliti; průběhem práce však přijdou k přesvědčení, že na ně má právo celé člověčenstvo a příslušným způsobem pak mění adressáta. Nicméně nechci tvrditi, že by se byl náhled ten u Lukrécia tak pozdě dostavil, že by tím byl nucen měniti komposici celé své básně. Kromě několika málo míst, jež nevymýtil a která z původního pojetí básně Memmiovi věnované vyplývají, záhy ocitl se ve své nové úloze, které zůstal potom stále věren. V menších všech odlišné, ale v zásadě podobné náhledy mají: Bruns, Lucrezstudien, Freiberg 1884, Brandt, Fleck. Jahrb. 131, S. 601 a M. Schanz, Geschichte der röm. Litteratur, 1, S. 138 a jiní.

Vzhledem k celé básni se takováto změna stanoviska dokázati nedá, ale jistě stalo se tak na jednotlivých místech, když básník nalezl průběhem své práce lepší výraz pro své myšlenky, jejž pak vedle staršího, méně dokonalého, nalézáme. Nicméně nehodlá pisatel této stati svobody pro přestavování veršů Lukréciových nadužívati, jež z těchto názorů zdá se plynouti. Příklad některých vydavatelů, zejména Bockemüllera, o němž průběhem této práce více čísti budeme, ukazuje, kam až by takové přehazování jednotlivých partií proti svědectví zachovaných rukopisů vedlo. Neboť starověké památky musíme celkem bráti tak, jak se nám dochovaly a nikoli tak, jak bychom je dnes míti chtěli, ba dokonce chtíti je měniti tak, jak bychom my snad je dnes napsali. Byť i třeba vše není podle přesného pořádku logického,[10]) vypadá to ale tak již po dvatisíce let a ta léta dodávají dílům antických spisovatelů, byť i místy v nedokonalé podobě se dochovavším, jisté sankce. Bylo by to tak, jako kdybychom chtěli nějakou starožitnou památku stavitelskou, které jinak si pro její starobylost vážíme, pro nějakou našim nynějším potřebám neodpovídající zvláštnost, ano, připustíme: vadu, na tom místě vadném měniti.

Jest jisto, že by třeba ze stanoviska absolutního při tom získala, ale není již to to, co to bývalo. Podobně jest tomu v případě našem. Báseň „De rerum natura“ dala by se jistě mnohem dokonaleji logicky spořádati, než-li ji máme dochovánu, ale byl by to pak ještě Lukrécius? A v klassické filologii jest důvodů pro takovýto jistě oprávněný konservatismus daleko více, než-li třeba ve stavitelství. Trvání nějaké budovy ve starobylém stavu závisí na tolika jiných ohledech, a jest a priori omezeno jistou dobou časovou; starobylý ráz památky literární, nejsa vázán nižádným konkretním poutem, může a má býti dochován stále nezměněn. A abychom setrvali toliko na poli filologickém: Jak daleko vedla by zásada, staré spisovatele opravovati proti výslovnému znění rukopisů, kdyby se měla důsledně prováděti? Jest jisto, že bychom mnohou myšlenku dovedli lépe vysloviti, než staří učinili, ale máme příležitost užíti této své dovednosti v samostatných spisech a máme nechati díla starých tak, jak jsou nám dochována. Zkrátka stanovisko naše nemůže býti jiné, než historické. Báseň Lukréciova, jak leží před námi není hotova a není dokonalá, leccos by v ní básník byl mohl změniti a opraviti, poněvadž ale on sám tak neučinil, nezbývá nám než počítati s tímto faktem a svévolně neměniti jeho textu, neboť i když připustíme pravděpodobnost, že by byl básník tu a tam něco na svém

Poznamenání 9. Nehledíme zde ani ku zprávě Hieronymově l. c. Lucretium per intervalla insaniae scripsisse. Nechávajíce nerozhodnou otázku, zdali se jedná o historickou šílenost, či o kombinaci některého století uplynulého mezi Lukréciem a Hieronymem, že by básník náš byl požil onoho hypothetického „nápoje lásky“ a tím byl sešílel, kteroužto pověstí snad se chtělo reagovati na některé místo básně Lukréciovy, či o kombinaci Hieronyma samého, šílenství spatřujícího ve výkladu některých příčin svobodomyslných jeho názorů, můžeme zcela dobře za to míti, že Lukrécius psal „per intervalla“, t. j. v přestávkách, ať už tyto přestávky byly zaviněny čímkoliv.

Poznamenání 10. A jestliže i prosaickému spisovateli můžeme za jistých okolností odpustiti, poruší-li ve svých výkladech přísný pořádek logický, tím spíše básníkovi, jemuž přece a priori jisté licence jsou dovoleny. Mnohdy porušením logického pořádku snaží se docíliti uměleckých effektů anebo aspoň zdlouhavou látku, o níž jedná, čtenáři učiniti záživnou. Srovnej na př. další výklad o I, 503—598.

díle změniti chtěl, kdo nám ručí za to, že i my právě takovým způsobem měniti budeme, jako on by byl býval učinil?

Avšak také v této příčině nesmíme zacházeti příliš daleko. Do krajnosti provedená důslednost byla by zde jednostranná a chybná. Nesmíme sice nic libovolně měniti, kde snad by se něco jenom mohlo lépe říci, ale i v tom znění, jak je rukopisy podávají, jest vysvětlitelno; kde však se jedná o zřejmý, hrubý omyl, nejčastěji při opisování starých rukopisů povstalý, jest oprava jeho naší vědeckou povinností. Jest právě úkolem kritického vydavatele, na takové chyby upozorniti a je opraviti.

Jsou pak tyto chyby dvojího druhu:

1.) z největší části zcela zřejmé, dnes už nesporné a ode všech badatelů svorně uznávané chyby; přesmyknutím zpravidla pouze jednoho verše povstalé a docela snadno opravitelné;[11])
2.) očividné dittografie, povstalé tím, že některý čtenář si nějaké místo odjinud pro srovnání s právě čteným místem třeba „in margine“ připsal, kteréž pak od pozdějšího opisovače přijato do textu.[12])

Ale můžeme hned dodati, lehká byla by kritika textu Lukréciova, kdyby pouze tyto dva právě zmíněné druhy chyb se vyskytovaly. Daleko obtížnější úlohu máme tam, kde chyba není do té míry nápadná a všeobecně uznávaná, kde nutno takovou teprve dokázati. Jest pak věcí dovednosti a taktu kritika textu Lukréciova, aby takový důkaz byl správný a přesvědčivý. Neboť něco jako chybu kvalifikovati sluší jen v případě naprosto nutném a nesmíme upadnouti v poblouzení již svrchu odsouzené, chtíti za každou cenu něco zaručeně starého a dobře přípustného jen proto opravovati, že se nám osobně jiný text líbí lépe. Pisatel pokusil se, aby, pokud možno bylo, do žádné z obou naznačených chyb neupadl; pokud se mu to podařilo, může čtenář při dalším rozboru jednotlivých míst Lukréciových posouditi.

Když jsme v tomto úvodu svoje stanovisko vůči Lukréciovi a oprávněnosti oprav a přestav v jeho textu všeobecně vyložili, podáme v následujícím odstavci stručné dějiny textu Lukréciova, jak se nám dochoval; pak kritický rozbor jednotlivých míst, pokud se o přestavování veršů jedná, postupně podle jednotlivých knih[13]) spořádaný, na konci pak pokusíme se v závěrku shrnouti výsledky, k nimž jsme dospěli.

Poznamenání 11. V první knize jsou takováto místa dvě: vv. 14 a 15. musí se přesmyknouti, aby se dostal správný smysl a vv. 885 a 886. První místo je tak jasné, že se o něm vůbec zmiňovati nemusíme a nebudeme, obtížnější je místo druhé, o němž dále bude řeč.

Poznamenání 12. Sem spadá kromě nevelikého počtu jiných míst, jež v závěrku práce této jsou vypočítána na př. očividný takový připisek v I. knize vv. 45—49, který tam zabloudil z II. knihy vv. 646—651. Příčina, proč musí býti vyloučen, jest ta, že přináší smysl přímo opačný tomu, co na tom místě básník praví. Byl tedy patrně k vůli srovnání od někoho po straně připsán. Nejvíce chyb tohoto druhu uznává, ovšem valnou většinou nesprávně zmíněný již Bockemüller. Podotýkám, že chybami tohoto druhu se ve své práci zaměstnávati nebudeme.

Poznamenání 13. Ovšem roku letošního (1912) pouze, pokud se týká knihy první. Knihy ostatní a závěrek vyjdou roku příštího (1913).

Dějiny textu Lukréciova.

Lukrécius zpracoval básnicky světový názor podle systému Epikurova[14]), ovšem částečně sleduje i filosofy jiné, jako v atomistice Demokrita[15]), jehož učení byl i sám Epikuros do své nauky přijal.

Poznamenání 14. Epikuros narodil se na ostrově Samu, ač otec jeho byl Athéňanem, r. 341 př. Kr., zemřel v Athénách, kde po marných pokusech jinde trvale jako učitel se usaditi, školu ἐν κήποις založil, r. 270 př. Kr. Jeho systém filosofický jest celkem prohloubená a zušlechtěná nauka hédoniků, neboli Kyrenaiků, jichž hlavou byl Aristippos z Kyrény, narozený asi r. 435 př. Kr., zemřelý r. 360 př. Kr. Škola těchto hédonikův učila, opírajíc se opětně o Protagorovo učení o relativnosti všeho poznání, že mimo nitro naše nelze poznati vůbec ničeho; poznání děje se toliko smysly, jím jedině podmiňovány jsou stavy našeho nitra, kromě nichž není nic absolutního. Aby tyto stavy našeho nitra byly příjemné, má býti cílem našeho snažení. Dociliti toho, zejména pak stav ten trvale udržeti, není ovšem věcí snadnou, ale úkolem člověka moudrého jest v této příčině jistou dovednost si osvojiti. Od tohoto dosti primitivního pojetí života a jeho účelu, který shledáváme u Kyrenaiků, lze spatřiti ovšem u Epikura značný krok ku předu. Filosof tento neklade váhu na dosažení rozkoše, hlavně rozkoše vznikající z ukojení potřeb tělesných, nýbrž učí, že třeba jest vyhledávati stavu bezbolestnosti, jenž arci jest možný toliko ve stavu naprostého pokoje (γαληνισμός) a nemáme-li potřeb, jichž nemůžeme ukojiti. Duševní požitek staví výše nežli tělesný, poněvadž snáze a trvaleji vede k právě zmíněnému stavu duševní rovnováhy, jinak též ἀταραξία zvanému, jenž podobnému pojmu v nauce stoické se vyskytujícímu, jest ku podivu blízký. Epikuros doporučuje ovšem též laskavost a vlídnost vůči každému on sám vyznamenával se mravy čistými, než ovšem hlavně za tím účelem, aby opakem takového počínání, životem hrubým a surovým, nebyl rušen onen kýžený stav harmonie v naší lidské bytosti, jímž jedině podmiňuje se udržení trvalé blaženosti. Zbytky spisův Epikurových, které se nám dochovaly — jest toho velmi málo — vydal Usener v Lipsku r. 1887 pode jménem Epicurea. U Římanů první šířil náhledy jeho ve II. století před Kr. C. Amafinius; po něm ovšem hlavně náš Lukrécius; než jest jisto, že muž tento význam a zásluhy Epikurovy ve světě filosofickém, jak zejména o nich ve známých, pětkráte se opakujících laudes Epicuri se vyslovuje, nemálo přehání, neboť jádro učení Epikurova, Lukréciem vykládané, není duševním majetkem jeho, nýbrž jeho předchůdců, o nichž dále rovněž stane se zmínka.

Poznamenání 15. Demokritos narodil se r. 460 př. Kr. v Abdérách a dosáhl prý věku 100 let. Jest to postava daleko významnější než Epikuros, jenž celé pozadí své filosofie, materialismus, atomismus a veškeru psychologii od něho bez rozpaků přejímá. Jest veliká škoda, že se nám nedochovaly spisy muže tohoto, jichž veliký počet starověk znal, jež měly rozhodný vliv na Aristotela a znamenaly něco podobného pro rozvoj řeckého myšlení, jako spisy Platónovy. Demokritos vychází od učení svých velikých krajanů, kteří rovněž z Abdéry pocházeli, Protagory a Leukippa, od prvního přejímá nauku o relativnosti všeho poznání, od druhého pojímání světa jako nekonečného prostoru, v němž pohybují se nejmenší částečky všech věcí, atomy, jejichž vířivým pohybem, pádem, vzájemným nárazem, nebo skupováním a rozpadáním dá se veškero dění v přírodě vysvětliti. Také duše lidská skládá se dle Leukippa a Demokrita z takových atomů, proto jest hmotná a smrtelná. Jaké ovšem tyto atomy jsou, a podobným otázkám věnuje Lukrécius ve svém výkladu 3. a 4. knihu. Všecko naše poznání světa okolního jest čistě subjektivního rázu. my vnímáme jen relativní skutečnost; absolutní jest než: prostor, atomy a jejich pohyb v prostoru. Výklad o atomech (primordia nebo také semina rerum), prostoru (inane) a pohybu jejich nalézáme v 1. a 2. knize Lukréciově. Nicméně uznáním, že aspoň prostor, atomy a pohyb mají právo zvány

Proč dílo své napsal, vykládá nám hned na počátku první knihy [16]), aby totiž zbavil pokolení lidské strachu před smrtí a před libovolným zasahováním bytostí božských do lidských záležitostí. Nicméně dá se mysliti, že ho vedl i zájem čistě theoretický; neboť důvody právě jmenované byly by vedly jen k nějakému krátkému pojednání, polemické brožuře a p., neboť ze stanoviska epikurského není nesnadno ony jmenované náhledy vyvrátiti. Ale Lukrécius věnoval nauce svého milovaného mistra plných šest knih, knih podle poměrů v klassické literatuře panujících velmi dlouhých [17]). Měl tedy ještě více než praktický zájem na svém výkladu a věc ta slouží tím více k jeho chvále, že sám vychvalovaný jeho učitel Epikuros toliko v míře daleko menší pro theorii se zajímal, vida v ní pouze prostředek k cíli a pokud se ve svých náhledech stýkal s Protagorou, popíraje možnost objektivního poznání a tudíž vědy vůbec. Můžeme tedy právem říci, že nauky, jež nám zde Lukrécius podává, jsou sice od něho Epikurovi připisovány, ale vlastně náležejí mužům jiným, kteří podobně jako Lukrécius zájmu pro theoretický výklad neztratili, jest to filosofie Demokrita, jenž dovedl si před noetikou Protagorovou, veškeru vědu ničící, zachovati aspoň jediné útočiště, mechanické zákony pro svět hmotný, kterýž mu byl absolutním a na nějž slov Protagorových nevztahoval. Jeví-li se nám tedy zásluha Epikurova pouze ve zjemnění a produševnění požitkářského egoismu hédonistů, význam Protagorův — ovšem negativně — v tom, že umožnil vyloučení jistých fenomenů jako zdánlivých, relativních, — u Aristippa, přímého předchůdce Epikurova, při jeho závislosti na Protagorovi ve všech hlubších otázkách o originelních myšlenkách mluviti je velmi těžko — tu vidíme, že Lukrécius

býti absolutními, liší se Demokritos od Protagory, jenž poznání absolutného pokládá za nemožné, popíraje vůbec možnost poznání objektivní pravdy. Při výkladech o veškerenstvu vychází ovšem Demokritos vždy od toho svého základního předpokladu: pohyb hmoty v prostoru a vše, co by se z toho stanoviska nedalo vysvětliti, pokládá za klam smyslů, v čemž zase Protagorovi se blíží. Soustava Demokritova, kterou zcela Epikuros přijal, jeví se tedy jako rozhodný, důsledně provedený materialismus. Demokritos podnikl více cest, právě tak, jako Herodotos a Platón a j. Nicméně u velké většiny pozdějších filosofů nebyl valně ve vážnosti; příčinou toho byl ovšem kardinální rozdíl v tom, jak pojímal základy světa Demokritos a jak pohlíželi na vše Akademikové nebo Stoikové. Nic na př. není mu cizejší, než nějaké teleologické pojímání světa a života, jak namnoze u attické filosofie jest pravidlem. Demokrita jsme svrchu pro jeho rázovitost a důslednost, s jakou zastává učení diametrálně Platónovi protivné, porovnali s tímto velikým duchem. Leč Demokritos nezanechal po sobě nic podobného, jako Platón ve své škole „Akademii". Jisto jest, že věc ta je příčinou, že spisy jeho se ztratily. Žáci filosofů spisy svých mistrů hlavně opisovali a před zničením chránili. O Demokritovi bylo mnoho psáno. Zmínku zasluhuje partie u Zellera, Philosophie der Griechen, Gomperz: Griechische Denker I.; Lange: Geschichte des Materialismus I., 9 nn. Fragmenty u Mullacha, Rittera a Prellera; rovněž Windelband v Handouchu I. Müllera a j. — Rázu specielnějšího jsou tato pojednání: Brieger: Die Urbewegung der Atome und die Weltentstehung bei Leukippos und Demokritos, Halle 1884. Hart: Zur Seelen- und Erkenntnislehre des Demokritos, Lipsko 1886.

Poznamenání 16. Jsou to vv. 50—148. Podobné výklady opakují se na počátku skoro všech knih Lukréciových.

Poznamenání 17. Počet veršů u jednotlivých básníků starověkých zřídka přesahuje v jedné knize tisíc. U Lukrécia však žádná z jeho šesti knih není kratší. První má 1109, druhá 1174, třetí 1092, čtvrtá 1280, pátá 1454, šestá 1284 verše. Úhrnem má celé dílo 7393 veršů. Jest to asi tolik, jako čtvrtina epopeji homérských, ač tyto mají dohromady osmkrát tolik knih.

je spíše hlasatelem theorie atomistické, Leukippa a Demokrita, nikoli myšlenek Epikurových. Tito dva muži podali onen theoretický základ, jehož pouze nepatrným postranním důsledkem jest zbytečnost bázně před smrtí a bohy, jejíž předpoklad jest nutný pro dosažení onoho Epikurova stavu bezstarostného, muži moudrému tak potřebného. —

To jest první předpoklad k seznání Lukréciova textu potřebný, že řecké jeho prameny hledati sluší u atomistů, Leukippa a Demokrita. Dají se tedy stopovati do pátého století, ale obsahují ve svých základech jisté prvky ještě mnohem starší. Systém jejich a tedy i Lukréciův jest důsledný. Nehmotného není. Kde by nebyl důkaz dosti přesvědčivý, přistupuje k tomu autorita Lukréciova učitele, Epikura, neboť on sám tak učil. Takové jsou v hlavních rysech prameny básně naší; než tu a tam vloudily se také náhledy mužů jiných, s nimiž Lukrécius polemisuje, ale od nichž tu a tam některou nepatrnou myšlenku přejímá, pokud neodporuje zásadám právě vytčeným. Jsou to hlavně tři mužové: Herakleitos, Empedokles a Anaxagoras. Jak jsme již svrchu viděli, napsal Lukrécius své dílo pro svého přítele, praetora z r. 53. C. Memmia. Při obtížích, jaké látka skýtala, a obsáhlosti její, sluší za to míti, že věnoval zpracování jejímu celý svůj mužný věk a poněvadž báseň hotova není, pracoval na ní jistě až do své poslední chvíle, jež nastala r. 54 př. Kr. Lukrécius sám praví, že původním motivem mu při práci té bylo osvoboditi přítele svého od strachu před smrtí a bohy. Leč dílo mu rostlo pod rukama, na původní účel zapomíná, i na adressáta. Místo příležitostného poučení přítele máme zde rozsáhlou naučnou báseň věnovanou široké veřejnosti Že nebylo možno všude všechny změny a přechody náležitě vyrovnati, poněvadž básník sám tak mlád a náhle zemřel, jest pochopitelno. Jistě ani ten sporný redaktor Hieronymův neuvedl díla Lukréciova zcela do pořádku.

Stopujme další příhody textu básně naší.

Čistě materialistický názor světový, jejž naznačiti můžeme etapami: Leukippos-Demokritos-Epikuros-Lukrécius, neměl ve starém věku daleko tolik přívrženců, jako soustavy směru opačného, především athénské Akademie a pak stoicismus u Římanů. Jako Demokritos celkem znamená postranní linii u vývoji řeckého myšlení, tak také Epikuros, jenž k němu po stránce kosmologické pranic nepřidal a Lukrécius, jenž je pouze jeho překladatelem a přirozeně originelních filosofických aspirací neměl. A řada ta končí nyní Lukréciem definitivně.

Nebylo tu takřka žáků, kteří by s nadšením byli opisovali dílo svého milovaného mistra; z Leukippa nemáme dochováno nic, z Demokrita a Epikura téměř nic[18]), za to životní dílo třeba Platónovo aneb Aristotelovo, ba i kompilační filosofické pokusy Ciceronovy jsou nám dochovány. Nebylo by divu, kdybychom ani z Lukrécia nic dochováno neměli. Nicméně nestalo se tak. Zdá se proto, že po prvních pět století našeho letopočtu byl hojně čten a opisován, byť i třeba mnohému místu nebylo vždy jak se patří rozuměno. V těchto dobách, máme na

Poznamenání 18. Sluší ovšem želeti hlavně četných a originelních spisů Demokritových, v nichž nauka školy atomistické byla podána nejdůkladněji. Nicméně musíme se spokojiti skrovnými citáty z tohoto spisovatele, zachovanými z dob daleko pozdějších.

mysli zejména století páté, ztratilo se nám přece tolik památek z literatury starověké, ale dílo Lukréciovo se zachovalo. Rukopisů není ovšem mnoho. Nehledíme-li k rukopisům necelým (Schedae Havnienses, Vindobonenses) a k mladším rukopisům italským, jsou pro nás směrodatné hlavně dva rukopisy náležející universitní knihovně Leydenské, jeden starší Codex Vossianus Oblongus, saec. IX., a jeden mladší Codex Vossianus Quadratus, saec. X. Podle společných chyb ve všech rukopisech Lukréciových se vyskytujících, soudíme, že pocházejí ze společného pramene. Chyb takových jest množství dosti značné, druhu jsou pak rozličného, takže se dle nich dá souditi na ráz písma, ve kterém jedině mohly povstati a tudíž i na dobu, kdy se jich pisatelé dopustili a kdy báseň Lukréciova mohla asi býti opisována. Abychom tu věc pak blíže vysvětlili: Jest přirozeno, že některé chyby mohly se vyskytovati jenom při písmu velkém, na př. záměna C a G a pod.; jiné opět pouze v minuskulích jako s (psané ſ) a f a pod. Poněvadž pak tyto chyby jsou všem rukopisům společné, můžeme z toho právem souditi, že se vyskytovaly už v onom rukopisu, z něhož všechny naše rukopisy byly opsány; jelikož pak jsou těchto společných chyb vrstvy aspoň 2—3, na rozličné písmo poukazující, můžeme do minulosti stanoviti před vznikem našeho nejstaršího Cod. Oblongus ve století 9. aspoň 2—3 takové archetypy[19]).

Z údajů takovýmto způsobem získaných[20]) dostaneme, náležitě jich využivše, asi tento přehled pro dějiny textu Lukréciova důležitý:

Poznamenání 19. Woltjer: De archetypo quodam codice Lucretiano ve Fleckeisens Jahrbücher 123. S. 769 nn. a Émile Châtelaine v praefaci k XII. dílu Codices Graeci et Latini photographice depicti. Lugduni Batavorum, 1908., kdež právě Lucreti Codex Vossianus Oblongus S. IX. jest vydán, jsou oba mínění, dle náhledu pisatelova správného, že dochované naše rukopisy pocházejí z jednoho archetypu a podávají hojnost dokladů. Jinak vykládá o té věci Brieger: Ein vermeintlicher Archetypus des Lucrez, Fleck. Jahrbücher 127, S. 553.

Poznamenání 20. Budiž mi dovoleno methodu, s jakou se k onomu určení prastarých rukopisů Lukréciových dojíti dá, byť i přímo nespadalo do oboru pojednání mého, několika slovy vyložiti. Údaje zde uváděné mohl pisatel arci z příčin na snadě ležících kontrolovati pouze pro Cod. Oblongus, kterýž ve svém fotografickém vydání jest přístupný; nicméně není pochybno a jest dosvědčeno všemi vydavateli, že podobné chyby jako zde, i v druhých rukopisech, zejména v Cod. Quadratus X. se vyskytují.

1. Nejstarší vrstva chyb zastupována jest záměnami písmen B a D, kteráž možna jest jen při velmi staré formě písma velkého (kapitálek), při níž pravá polovina písmena B velmi se písmeně D blíží a zdá se tomu nasvědčovati, že plyne z rukopisu staršího onoho Lachmannem uznávaného archetypu ze století 4. nebo 5. Chyba ta musila se vyskytnouti poprvé již v onom rukopise, z něhož tento archetypus byl opisován. Jest ve verších I., 668, II. 891, V. 122, 208, 1003, 1110; VI. 71; celkem tedy sedmkrát. Nicméně existence tohoto rukopisu nedá se s nezvratnou jistotou dokázati (srov. poznámku 21.).

2. Daleko více materiálu podává nám vrstva druhá, která pochází rovněž z rukopisu velkými písmeny psaného, t. zv. Lachmannova archetypu. Jest to především ona již zmíněná záměna C na místě G, jež se vyskytuje I. 852, V. 922 a VI. 954 (třikrát) a naopak, tedy G místo C: 1, 779, 2 136, 3, 553; 5, 14, 282, 366, 1416 (tedy sedmkrát). Také vyskytují se zde záměny ještě těchto písmen (podáváme jen počet, kolikráte se ta neb ona chyba vyskytuje):

I na místě L šestatřicetkrát;
L na místě I sedmadvacetkrát;
T na místě I čtrnáctkrát;
I na místě T devětkrát;

1. Z doby, kdy ještě hojně Lukrécius byl čten a opisován, pocházel prastarý rukopis, jenž snad byl napsán už ve 3—4. století, a jejž jsme v poznámce charakterisovali záměnou B a D. Byl ovšem

E na místě I čtrnáctkrát;
I na místě E osmkrát;
T na místě P třikrát;
T na místě F jednou.

Dohromady jest 122 takových chyb; každý dá nám za pravdu, že záměna tato jest vskutku možná toliko v rukopisu psaném písmenami velkými. Nejsnadnější záměna, totiž mezi I a L se tedy stala 63krát, I a T 23krát, E a T 22krát, C a G 11krát. — Snad by zajímala také statistika těchto chyb podle jednotlivých knih: Tu jest nápadný malý počet chyb v knize třetí: toliko 3; v knize druhé 17, ve čtvrté 24, v páté také 24, v první 25, v šesté 29. V ostatních knihách jest jich tedy asi stejně.

Jednotlivá slova jsou v rukopisu Vossianus Oblongus přestavena na osmi místech: 3, 564; 3, 624; 5, 227; 5, 330; 5, 1198; 6, 616; 6, 941; 6, 1078. O tom vykládáno také v Revue de philologie XII., z r. 1888 str. 30 nn. — Nicméně stanovení těchto chyb jest také to jediné, co o onom archetypu z 4.—5. století můžeme positivního říci. Vše ostatní, co o způsobu písma, počtu řádků na jednotlivé stránky vypadajících a o scházejících stránkách Lachmann a po něm celá řada jiných filologů vykombinovali, náleží toliko do říše hypothes.

3. Nicméně mezi rukopisy našimi a právě zmíněným archetypem musil býti ještě jiný rukopis, snad ze VII. století, psaný minuskulemi, neboť naše rukopisy vykazují ještě jednu řadu společných chyb, toliko v tomto způsobu písma vysvětlitelných. V písmu doby této začasté nahražovala vlnitá linka na konci slova, že tam vynecháno bylo n nebo m. Mnohdy pak se stalo, že ta linka vynechána tam, kam patřila, nebo položena zase tam, kde vlastně býti neměla. Doklady toho jsou: 1. kde linka ta jest, ač tam býti nemá: I, 74, II. 998, 1078, 1138; III. 800, 906; IV. 501, 600, 1200; V, 33, 241, 485, 530, 1152; VI. 11, 514, 818, úhrnem sedmnáctkrát a 2. kde není, ač by tam měla býti: I. 649; II. 469, 488, 790, 853, 1003, 1129, 1153; III, 22, 66, 421, 721, 873, 947, 1085; IV, 267, 440, 836, 907, 959, 1036; V. 318, 937, 1049 (v tomto verši jest ta chyba dvakrát), 1331, 1368, 1390. 1404, 1410; VI. 609, 803, 956. Úhrnem třiatřicetkrát. Jest ovšem přirozeno, že případ druhý, kde něco se vynechává, jest daleko častější, než případ první, kde jedná se o linku nadbytečnou. Sem spadají dále ještě tyto záměny:

Záměna m místo n jednou (2, 283).
Záměna m místo t jednou (4, 353).
Záměna u místo a čtyřikrát (4, 459; 5, 551, 811; 6, 505).
Záměna a místo u pětkrát (4, 698 a 805; 5, 809; 6, 759 a 1150).
Záměna o místo e desetkrát.
Záměna e místo o třikrát.
Záměna e místo c dvakrát.
Záměna r místo u pětkrát.
Záměna u místo r třikrát.
Záměna f místo s jednou.
Záměna s místo f čtyřikrát.
Záměna r místo s třikrát.
Záměna s místo r dvakrát.
Písména t vynechána jedenáctkrát.

Úhrnem jest tedy chyb z této doby pocházejících 106; 44 vynechávky, 45 záměn, 17 nadbytečných linek. Podle jednotlivých zpěvů máme zde, snad nahodou, opětně nápadný zjev, že ve 3. zpěvu chyb jest velmi málo: 9 (a z toho žádná záměna); ovšem též v prvním než 7; ve druhém 16; za to druhá polovice básně nalézá se ve stavu značně horším: ve čtvrté knize 23 chyby, v páté 27, v šesté 24. Srovnáme-li tento výsledek s výsledkem hořejším, shledáme, že počet chyb jest v prvém zpěvu 32, ve druhém 33, ve třetím 9, ve čtvrtém 47, v pátém 51, v šestém 53. Zpěv třetí tedy v archetypu I. a II. byl nejdokonaleji opsán. Béřeme-li v úvahu ještě chyby

psán velikými písmeny (capitalis quadrata?). Existence jeho však jest toliko pravděpodobna[21]).

2. Z rukopisu tohoto rovněž velikými písmeny byl opsán rukopis druhý, tak zv. archetyp Lachmannův, poněvadž Lachmann po prvé jej stanovil a snažil se jej co nejpodrobněji popsati.

Pocházel ze 4. nebo 5. století a proti onomu staršímu rukopisu měl 122 chyb, jen v majuskulích vysvětlitelných. Existenci jeho můžeme míti za naprosto dokázanou.

3. Z rukopisu tohoto byl opsán asi v sedmém století rukopis třetí, tak zv. archetyp Châtelainův, poněvadž tento muž béře k němu útočiště, aby vysvětlil 106 chyb rukopisů společných, jež možny byly jen v minuskulích. Tento rukopis byl dle Châtelaina chován a snad i napsán v klášteře v Corbey a podle úpravy Cod. Vossianus Oblongus můžeme souditi, že jeden jeho quaternio počínal veršem 6, 79[22]).

4. Z rukopisu tohoto konečně byl opsán i Codex Vossianus Oblongus, saec. IX. i codex Quadratus, saec. X. a konečně onen codex, ze kterého opsány byly dále rukopisy tak zv. italské.

Pisatel těchto řádků věnuje nadále pozornost rukopisu Codex Vossianus Oblongus. Jest to jednak nejstarší a nejdůležitější Lukréciův rukopis nám dochovaný, jednak jediný, který mu bylo možno osobně po delší dobu zkoumati. Rukopis tento skládá se ze 192 listů; dvacíti kvaternionů a pěti ternionů; na stránce jest 20 řádků; jen list 42. má po obou stranách 27 řádků. První list prvního quaternionu vůbec schází. Také za foliem 42. byl list vytržen. Tam, kde končí slova v. VI. 78, jest stránka prázdná[22]). Na stránce 16. a 24. se patrně střídá písař, neť písmo psáno rukou jinou. Celkem jest rukopis velmi dobře čitelný a odpovídá rázem písma století devátému, asi době mezi léty 840.—850. Strana první a poslední jsou poněkud poškozeny; na straně první kromě toho dobře čitelný jest přípisek, dle něhož rukopis chován byl po delší čas v Mohuči.

rázu nejstaršího, obdržíme pro 1., 2., 5. a 6. knihu čísla změněná (33, 34, 55, 54) a čítáme-li k tomu také svrchu vyčtené přestavby jednotlivých slov, obdržíme definitivní počet rukopisům našim společných z archetypů převzatých chyb v 1. knize 33, ve druhé 34, ve třetí 14, ve čtvrté 47, v páté 58, v šesté 57. Úhrnem 243, zpěv třetí i nyní stále nejlepší.

Poznamenání 21. Existenci tohoto rukopisu nemůžeme pokládati za naprosto dokázanou, nemajíce tolik materiálu, jako při archetypu II. a III., kde pokaždé lze mluviti o více nežli stu společných znacích; zde naproti tomu než o sedmi; nicméně možná, že mnohé z těch 122 chyb v rukopisu Lachmannově vyskytovaly se již v rukopisu tomto, a záměna B a D zdá se poukazovati na dobu velmi starou, poněvadž, jak se zdá, v pozdější době se v kapitálce oba záhyby B na pravé straně dělaly stále zřetelněji. Jistoty bychom ovšem mohli nabýti, kdyby rozdíl v písmu mezi tímto hypothetickým archetypem I. a archetypem Lachmannovým byl tak veliký, jako mezi tímto a archetypem Chatelainovým. Poněvadž ale tyto rukopisy oba byly psány písmem podobným, t. j. kapitálkou, leda snad nestejného typu, jest těžko je od sebe odlišovati. Jest však nicméně velmi pravděpodobno, že oněch zmíněných sedm záměn vede nás na stopu rukopisu ještě staršího, než byl archetyp Lachmannův.

Poznamenání 22. Při rozdělování básně pro opisovače jeden dostal opsati partii 6, 79 nn. Že tomu tak bylo, nasvědčuje ta okolnost, že předchůdce tohoto opisovače nespotřeboval pergamen, jejž si původně byl vyměřil pro úkol svůj až po v. 78 a že jedna strana je v rukopisu prázdná. Práce pak jistě dělena dle quaternionů předlohy a z toho soudíme, že v archetypu Chatelainově jeden quaternio zmíněným veršem počínal.

Uplynula dlouhá staletí od těch dob, kdy rukopisy Lukréciovy, o nichž jsme se právě zmínili, povstaly. Po dlouhá léta ležely v klášterních knihovnách. Nesmíme však mysliti, že nebyly po tu dobu vůbec čteny. Jest celá řada postskript in margine i mezi řádky, jež z doby této datují[23]). Nicméně větší zájem o rukopisy tyto, právě tak jako o všechny literární památky starověké, probudil se teprve v době zasedání koncilu kostnického, který pro dějiny klassické filologie má význam tak veliký; leč nelze tvrditi, že by to právě byl býval Lukrécius, jenž tou dobou měl vynikající postavení, zdá se naopak, že básníka tohoto si příliš nevšímali. Teprve ve století 18. počíná Lukréciova renaissance[24]). Knebelův německý překlad, vyšlý roku 1821 vzbudil zájem Goethův a jeho přátel pro básníka tohoto. Roku 1831 byl tento překlad již rozebrán a musil vyjíti ve druhém vydání. Epochální jest však teprve první kritické vydání Lukréciovo, provedené roku 1850 Lachmannem v Berlíně. Všichni pozdější vydavatelé shodují se v tom, že bystrý a důkladný Lachmann podal zde jednu z nejlepších a nejzdařilejších prací vůbec na poli klassické filologie.

Dva roky potom vyšlo vydání Bernaysovo, r. 1852; o něco později, r. 1873 velké anglické vydání Munroovo, kteréž od těch dob vydáno vícekráte. Obsahuje kromě textu také kommentář a překlad. Všichni tito vydavatelé doposud celkem nepřestavují veršů Lukréciových, až na ojedinělé případy, kde transposice jsou samozřejmé a k nimž průběhem práce této přijdeme; spíše snaží se konstatovati lakuny a dittografie. Roku 1873 vydal Lukrécia také F. Bockemüller, muž to velmi pilný a svědomitý, který však přestavování veršů prováděl do té míry, že místy pořádek Lukréciových rukopisů naprosto pozměnil. Ačkoli upříti se nedá, že ho mnohdy logické důvody pro toto nové spořádání textu nasvědčující k opravám těmto vedly, přece s ním celkem souhlasiti nemůžeme, poněvadž jednak stanovisko jeho odporuje základnímu našemu pojetí o podržení kodexy dosvědčeného textu autorova, kde to jest jen poněkud možno, za druhé, že při svých změnách opírá se o nedokazatelnou theorii, že prý Lukrécius změniv adressáta, celé své dílo přepracoval[25])

Roku 1897 vydal A. Brieger text Lukréciův u Teubnera v Lipsku a téhož roku vyšla ve sbírce „Sammlung der wissenschaftlichen Com-

Poznamenání 23. Avšak četné opakování veršů už v textu samém obsažené, jako na př. vv. 45—49, které rovnají se vv. II. 646—651 a m. j., jest dílo starší doby než století 9. Proto právě vyskytují se v Cod. Oblongus v textu a ne in margine. Zásluha Lachmannova nicméně spočívá v tom, že takové pozdní i staré, ale vesměs nevhodné interpolace z textu básníka našeho vymýtil.

Poznamenání 24. Souvisí to s obsáhlou otázkou, kdo objevil vlastně Lukréciovy rukopisy, o níž pro nedostatek místa nemůžeme se zde obšírněji zabývati. Odkazujeme na úvod vydání Munroova, kdež se o této věci čtenář zevrubnějších zpráv může dočísti.

Poznamenání 25. A ještě k tomu jest F. Bockemüller toho náhledu, že první úprava textu Lukréciova nebyla věnována Memmiovi, nýbrž byla adressována vzdělanému čtenářstvu vůbec, a teprve později prý, snad během r. 57, kdy Memmius meškal v Bithynii, Lukrécius své dílo pro něho přepracoval. Že tomu však tak není, tomu nasvědčuje, jak níže dokázáno bude, ta okolnost, že kdykoli se jedná o dvojí úpravu téhož textu, vždy ona úprava jest adressována Memmiovi, jež jest myšlenkově chudší, byť i místy třeba formálně uzavřenější a propracovanější, tedy starší. O tom zmínka se stala už v úvodě; poznámka 8.

mentare" třetí kniha Lukréciova díla, vydaná Richardem Heinzem. Zde v důkladném úvodu ke kommentáři stanovisko autorovo vůči celé otázce jest vyloženo. Konečně roku 1898 vyšlo v Turině rozsáhlé dílo Giussaniho, „De rerum natura libri VI." s italským kommentářem. Všechna tato vydání připouštějí za jistých okolností přestavy veršů, nejvíce Giussani, ale vedou si v té příčině daleko umírněněji, než na př. Bockemüller. Avšak zájem, jenž pro studium básní Lukréciových byl v polovici 19. století probuzen, jevil se kromě činnosti vydavatelské i kritickými studiemi, textu i obsahu básně té se týkajícími. Literaturu tuto sleduje a recensuje A. Brieger v Bursianových „Jahresberichte für die classische Altertumswissenschaft" [26]). Kromě toho Susemihl částečně sám, částečně s Briegerem vydal řadu článků kritických ve „Philologu" a také v „Jahns Jahrbücher für Philologie" a později ve „Fleckeisens Jahrbücher" vyšla celá řada prací různých autorů [28]). Také sem spadají některé dissertace a programové práce, z nichž některé pro obor pojednání tohoto velikou důležitost mají [29]).

V pozdější ještě době, totiž r. 1903 vyšlo v Miláně dílo Pascalovo: Studii critici sul poema di Lucretio, bohužel pisateli těchto řádek nepřístupné a konečně r. 1908 již vícekráte vzpomenuté fotografické vydání Codex Vossianus Oblongus ve sbírce Codices Graeci et Latini photographice depicti, svazek XII., s předmluvou Châtelainovou.

Aniž bych ovšem mohl činiti nároků na úplnost, domnívám se, že uvedl jsem hlavní práce kritiky textové a přestav veršů v básni Lukréciově se týkající, kteréž směrodatny jsou pro naši práci. Ale v rámci dějin díla Lukréciova, jak jsem tento oddíl nadepsal, nemohu opominouti také některých prací, týkajících se obsahu, t. j. filosofické látky básně Lukréciovy. Recensovány bývají také v Bursianových „Jahresberichte" A. Briegerem. Z mnohých spisů sem spadajících vyjímám asi tyto: Woltjer, Lucreti philosophia cum fontibus comparata, Gröningen 1877, dále: Martha, Le poème du Lucrèce, Paris 1873, Masson: The atomic theory of Lucretius contrasted with modern doctrines of atoms and evolution, London 1884, Lange: Geschichte des Materialismus, pag. 36 un. Kromě toho jest více spisů starších aneb pojednání rázu populárního. Literatura tato jest sebrána u Schanze, Römische Literatur I., S. 141.

Z novějších překladů sluší uvésti překlad Maxe Seydela, vyšlý v Mnichově a Lipsku r. 1881. Jest z toho viděti, že Lukrécius, ačkoli se nemůže svou populárností v naší době měřiti s jinými básníky

Poznamenání 26. Lukrécia týkají se svazky: 1, 6, 18, 27, 39, 63, 85, 103 a 109. —

Poznamenání 27. Jsou to ročníky: 14; 23, S. 456; 24, S. 443; 25, S. 484; 26, S. 292 a 524; 27, S. 450; 32, S. 486; 33, S. 436; v těchto Susemihl recensuje společně s Briegerem; a ročníky 40, S. 745, 44, S. 61, kde obsaženy jsou práce Susemihla samého.

Poznamenání 28. Jsou to autoři: Tohte v ročníku Fleck. Jahrb. 117, S. 123; Woltjer 119, S. 769 a 123, 769. Kannengiesser 125, S. 833; 131, S. 59. Brandt 131, S. 601; Susemihl 117, S. 619; Sauppe 117, S. 123; 19, S. 541 a j. v. —

Poznamenání 29. Jsou to asi tyto práce: Tohte: Zu Lucrez I, 483—598. Programm, Wilhelmshaven 1889, Gneisse: De versibus in Lucreti carmine repetitis (Dissertace) 1878. (Spis tento znám jen z recense ve Fleck. Jahrb. 119, S. 541). Kannengiesser: De Lucreti versibus transponendis, Dissertace; Göttingen 1878; Neumann: De interpolationibus apud Lucretium Dissertace; Halle 1875). —

římskými, přece vzbudil hodně zájmu. Zasloužil by ovšem, aby zájem pro něho byl ještě větší, uvážíme-li: 1. že časově stál před největšími římskými básníky; 2. že terminologii básnickou u větší míře byl nucen si samostatně tvořiti, než jeho následníci; 3. že těžkopádná, archaická latina doby jeho více obtíží při skladbě veršů mu skytala, než básníkům doby zlaté a stříbrné a 4. že těžká, filosofická látka básně jeho, Římanům ve spekulaci si nelibujícím tak odlehlá, potřebovala vskutku umělce fantasií i bohatstvím slovního výrazu nadaného, aby tak krásnou mluvou a půvabnými obrazy, jako místy vskutku u Lukrécia čteme, mohla býti zahalena.

Když jsme tedy stručně předeslali dějiny myšlenek Lukréciových a jeho textu, počínaje Leukippem a konče dobou současnou, přicházíme nyní k hlavní části naší práce, k rozboru jednotlivých spořných míst, mají-li se totiž kde verše Lukréciovy přestavovati, neb ne. — Budeme postupovati podle jednotlivých knih a předešleme pokaždé, dle možnosti stručné údaje obsahové, pro snazší porozumění logické souvislosti básně a celého výkladu vůbec.

Rozbor knihy první.

V prvních dvou knihách vykládá Lukrécius Demokritovu atomistickou kosmologii; ve třetí a čtvrté obírá se Demokritovými a Epikurovými názory o duši lidské, v kteréžto části podle slibů v prooemiu vyslovených sluší hledati těžiště celého díla a konečně kniha 5. a 6. podávají jakýsi přídavek o věcech meteorologických a j. v.

A) Prooemium.

První obtíž, která se nám zde naskytá, jest úvod k básni, obsahující verše 1—148. Jest to partie, na níž velmi mnoho bylo měněno a jejíž definitivní úprava, kdyby se nám podařilo patřičně ji rozřešit, podá nám zorný úhel, dle něhož sluší posuzovati podobně spletité a přeházené partie v knihách ostatních. Náhledy, které proneseny byly o změnách, hlavně pak přestavách veršů v této části první knihy, jsou tyto:

1. Všichni vydavatelé bez rozdílu jsou souhlasně toho názoru, že vv. 44—49, které se na toto místo naprosto nehodí a přejaty jsou z II. 646—651, sluší vyloučiti [30]). Jest to marginální přídavek některého čtenáře, který čta počáteční Lukréciův hymnus na Venuši, rozpomenul se na obvyklé na jiných místech pronášené Lukréciovy názory o bozích, tomuto prooemiu vv. 1-43 odporující a pro srovnání ony verše zde připsal. Věc je nesporná a nebudeme o ní dále mluviti.

2. Lachmann a Bernays podržují jinak úplně znění rukopisů a pořádek veršů v nich stanovený.

3. Munro uznává mezi vv. 49—50 mezeru.

Poznamenání 30. Pro úplnost a lepší porozumění podáváme zde ty verše:

omnis enim per se divom natura necessest
immortali aevo summa cum pace fruatur,
semota a nostris rebus seiunctaque longe.
nam privata dolore omni, privata periclis
ipsa suis pollens opibus, nil indiga nostri
nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.

4. Vahlen (Ueber das Prooemium des Lucrezianischen Gedichtes, Wien 1877), Kannengiesser v citované dissertaci a Stuerenburg (De Lucreti libro I, 1874) jsou pro vypuštění vv. 54—61.
5. Brieger ve svém vydání uzavírá vv. 50—61 a vv. 136—145 závorkami; než ponechává je na místě jejich.
6. Giussani klade verše v tomto pořádku: vv. 1—43, 6279, 136—145, 50—61, 80—135, 146 nn.
7. Susemihl (Philologus 23, S. 437 a znova 40, S. 745) jest pro tento pořádek: vv. 62—79, 136—145, 80—101, 50—61, 102—135.
8. Sauppe (na místě v poznámce 23. citovaném) navrhuje: vv. 62—79 50—61, 80—145.
9. Bockemüller vypouští verše 102—135; ostatní řadí pak 62—79, 80—101, 136—145, 50—61. Kromě toho také verš 158. z dalších výkladů vybírá a umísťuje za v. 145. a před v. 50.

Abychom v této spoustě náhledů si odporujících se vyznali, uveďme si na mysl logický postup myšlenek v tomto prooemiu obsažených. Vv. 1—43 podávají nám hymnus na Venuši; nikoli ovšem na bohyni podle obvyklé, prosté víry lidu římského, nýbrž na onu věčně mladou životní sílu přírody, která veškerenstvo stále obnovuje a jemu zahynouti nenechává [31]).

Vv. 50—61 podávají stručné vyzvání čtenáře, aby dával pozor, co se bude vykládati a zároveň podává se „partitio“ látky, o níž chce básník jednati. Jsou to verše, které, jak brzy uvidíme, dají nám největší práci, poněvadž jest celá řada důvodů, které se proti jejich postavení na místě rukopisném dají uvésti. Následující vv. 62—79 obsa-

Poznamenání 31. Nicméně toto pojetí bohyně není provedeno zcela důsledně. Zdá se patrně, že básník v této chvíli zapomíná na Epikurův a svůj vlastní názor o bozích, v II. 646—651 pronesený (viz pozn. 30.), že tito sice existují, ale nemohou míti nižádného vlivu na osudy lidské. Jest to ústupek antické tradici básnické na počátku každé větší básně, vzývati božskou bytost, jejíž ochraně se báseň takřka poroučí; (zde při líčení vývoje světa, tedy onu omlazující a vše obnovující životní sílu). Přílišné místy personifikování Venuše (srv. vv. 33.—38.) jest koncesse Lukrécia-filosofa Lukréciu-básníkovi. Už z tohoto důvodu jest patrně tento hymnus jednou z jeho starších prací, z dob, kdy nebyl posud tak naprosto proniknut idejemi Epikurovými. Mladický oheň a svěžest sálají zde z každého verše. Jest to přirozený postup, že básník na počátku svého rozvoje příliš dá se unášeti na perutích fantasie, v pozdější pak době stále více a více stává se fanatikem hledání pravdy a podřizuje formu básně své zkoumání filosofickému a požadavkům z něho plynoucím. Třetí stupeň, jenž by se dal očekávati, byl by pak ten, že by básník naprosto odmítl aesthetickou formální stránku svého díla a úplně utonul ve filosofických abstrakcích. Nicméně pozorování této stařecké periody à la Tolstoj jest nám u Lukrécia uspořeno. Celé dílo jeho dýchá mladickou silou, jest básní v pravém slova smyslu. Ale přirozeně nejsou všechna místa stejná; někde panuje tón mladistvý, kde převládá básník, jinde jsou místa myšlenkově prohloubená, kde vládne filosof. Těchto druhých míst je ovšem, číselně podle veršů vzato, množství daleko větší. Že jest tento postup pravděpodobný, že člověk nejprve básní, a pak filosofuje, lze literárními dějinami všech věkův i národů velmi snadno dokázati a z toho plyne dále pro kritiku básně Lukréciovy důležitý poznatek, že zmínky o Memmiovi a o dedikaci muži tomuto, nalézající se v této poetické a tedy starší vrstvě (v. 26., v. 42.) básně, náležely oné prvotní úpravě díla Lukréciova a pak teprve že přešel na stanovisko všelidské, totiž věnovati své dílo člověčenstvu celému, což sice výslovně nepraví, ale de facto činí, kterýžto náhled, námi již v úvodu pronesený, odporuje sice tvrzení Bockenmüllerovu, ale jest přes to velice pravděpodobný.

hují, abychom to stručně řekli — laudes Epicuri. Na počátku každé knihy, kromě čtvrté, vyskytuje se podobná partie, v níž básník do nebe vynáší zásluhy, mužnost a odvahu svého mistra. Oddělení následující vv. 80-10, jest jakási, abychom tak řekli, užívajíce analogie s pracemi řečníkův, adversariorum refutatio. „Někdo by snad mohl namítnouti, že jest Epikurova nauka bezbožná, tedy, čtenáři, (zde se již Memmius nejmenuje), mohl bys snad mysliti, že se nalézáš na cestě hříchu, sleduješ-li mé výklady. Tomu však tak není; neboť náboženství samo způsobilo činy mnohdy velmi hříšné a hned následuje doklad toho tvrzení z mythických dějin řeckých: Ifigenie byla obětována domněle rozhněvané Artemidě, tedy z příčin čistě náboženských spáchána vražda.“ Podobným tónem refutačním naplněna jest partie následující, vv. 102—135.

„Čtenáři, nesmíš se dáti od mého výkladu odvésti četbou básníků, kteří rozšířili náhled o životě posmrtném a trestech, které lidstvo na onom světě čekají — vždyť žadný neví, co vlastně duše jest, jen proto mohou tak mluviti.“ K tomu pojí se nová II. partitio; a konečně verše 136—145, kdež básník stěžuje si na formální obtíže, které podniku jeho v cestu se staví pro chudobu jazyka latinského při stanovení některých výrazů. Končí pak celé prooemium trojverším 146—148, v němž se praví, že toliko důkladným seznáním přírody jest možno pozbaviti se strachu před smrtí a bohy — jinak to není možno [32]).

Vidíme tedy, že celé prooemium, nehledíme-li k úvodnímu hymnu na Venuši, rozpadá se v pět částí a nebudeme dlouho otáleti s prohlášením, že největší obtíže nám skytají právě verše, náležející oné části první. Jestliže řádně se nám podaří tyto verše umístiti, jest prooemium skoro rozřešeno, neboť ostatní části dají se na místech rukopisy dosvědčených více méně dobře ponechati. Tyto verše musíme zde pro jejich důležitost slovně uvésti:

„Quod superest, vacuas auris animumque sagacem
semotum a curis adhibe veram ad rationem,
ne mea dona tibi, studio disposita fideli,
intellecta priusquam sint, contempta relinquas.
Nam tibi de summa coeli ratione deumque
disserere incipiam et rerum primordia pandam
unde omnis natura creet res. auctet alatque,
quove eadem rursum natura perempta resolvat,
quae nos materiem et genitalia corpora rerum
reddunda in ratione vocare et semina rerum

Poznamenání 32. Tyto tři verše
„hunc igitur terrorem animi tenebrasque necessest
non radii solis, nec lucida tela diei
discutiant, sed naturae species ratioque“
jsou úplně identické s verši II. 59—61, ale přes to nebudeme jich snad odstraňovati, jako jsme to učinili s vv. 44—49, poněvadž jednak pranic neobsahují, co by souvislosti místa odporovalo, ba naopak jsou výborným přechodem k následujícímu výkladu vědeckému. Takový most vytvořil Lukrécius ještě vícekráte, kromě II. 59 nn. čtou se tytéž verše ještě v III, 91—93 a VI, 39—41, pokaždé, když přestává prooemium, počíná vědecký výklad, jakožto jediná možnost člověka před jeho starostmi o život záhrobní osvoboditi. Ve všech čtyřech knihách tvoří toto trojverší mez, kam až možno o prooemiu mluviti. Zajímavo jest, že je Bockemüller ve 3. a 4. knize chce škrtnouti. O neoprávněnosti tohoto počínání viz dále při příslušných knihách.

appellare suemus et haec eadem usurpamus
corpora prima, quod ex illis sunt omnia primis."

Vidíme tedy, jak hned začátek jejich ukazuje, že na místě, kde v rukopisech se čtou, těžko obstojí. Důvody, které mluví pro jejich odstranění z místa rukopisného, jsou tyto:

1. Všechny ostatní zpěvy (2, 1—13; 3, 1—30; 5, 1—54; 6, 1—34) kromě čtvrtého, který však jest svou látkou tak úzce spojen se třetím, že s ním tvoří jeden celek, počínají „laudibus Epicuri". Jest tedy na snadě, že básník by byl asi tím raději také první zpěv laudibus Epicuri započal. Hned na počátku ovšem státi nemohly; ale po úvodním hymnu na Venuši, táhnoucím se k celé básni, docela dobře by se dalo čísti: „Humana ante oculos foede cum vita iaceret" atd., poněvadž jest to také přirozený, logický počátek. Chceme-li vykládati o něčím učení, musíme se také nejprve o tom muži zmíniti.

2. Ruku v ruce s tímto výkladem jest i logický postup další. První jest zakladatel u každé nauky, druhý jest tlumočitel její; potom teprve přichází posluchač, jemuž má býti vykládána. Z toho stanoviska bychom dokonce čekali postavení 62 nn., 136 nn., 50 nn., neboť: „Epikuros osvobodil člověčenstvo strachu před bohy, já, Lukrécius, s velikou námahou jsem knihu o tom přeložil do jazyka latinského, ty, čtenáři, dávej aspoň pozor a nedej se ničím odvrátiti od mé nauky."

3. Slova „quod superest" nasvědčují rozhodně, že něco musí předcházeti, ano jsou rázu takového, že pravděpodobně uvozují nějaký doslov. „Co zbývá ještě pověděti", t. j. „na konci . . ." Nemohou tedy státi na začátku. To pociťoval také Munro, a proto prostě předpokládá, nechtěje přestavovati verše, mezi vv. 43—50 delší lakunu, v nichž prý Lukrécius o některých jiných věcech vykládal, jichž zakončením bylo právě ono „quod superest . . ." [33])

4. Slova „quod superest" nedají se nikterak bez zřejmého násilí k posledním slovům hymnu na Venuši připojiti.

„Nam neque nos agere hoc patriai tempore iniquo
possumus aequo animo, nec Memmi clara propago
talibus in rebus communi desse saluti."

V těchto slovech, v nichž básník končí své prosby o mír, který má Venus na Martovi vyprositi, tkví smysl přímo vylučující, aby se k nim bezprostředně připojila slova daleko méně básnická: „A teď na konec, dávej pozor na to, co Ti budu povídati." Jinak jest tomu arci s vv. 62 nn., které sice také počínají jinde, než v. 43. končí, ale aspoň mají ráz počínavý, neboť mohla jimi celá báseň také docela dobře začínati. Uvádějí novou kapitolu, nic více.

Poznamenání 33. Ale nehledíme-li ani k libovolnosti, prostě předpokládati, že tam něco schází, můžeme jednoduše namítnouti: „Co by tam měl Lukrécius ještě říci? Vše, co bylo možno básni tohoto druhu předeslati, v hojnosti předeslal, ano, více, nežli to; jeho 148veršový úvod pomýšlí v pravdě na všechno: traditionelní vzývání bytosti božské, apostrofa přítele, laudes Epicuri, „egestas patrii sermonis", napomíná čtenáře k pozornému čtení, partitiones všeho druhu; všechny možné námitky, které ze stanoviska náboženského mohly by se proto jeho dílu činiti — co tam tedy ještě mělo všechno státi? Právě naopak, zdá se nám býti to prooemium až příliš dlouhé, některé náhledy se přímo opakují. I poměr jeho k délce celé básně, statisticky změřen, ukazuje, že prooemium v básni Lukréciově tvoří 19‰ celé básně, naproti tomu jedva 1‰ u Vergilia, ani ne 0.5‰ u Homéra a pod.

5. Za to verše 50—61 svým zakončením, v němž se přímo praví, že bude Lukrécius o atomistice vypravovati, kdež se vyskytují slova jako: „semina, corpora prima“, t. j. právě ty atomy, velmi dobře snášely by se v sousedství vv. 149 nn. Tam právě se začíná o atomech obsáhleji mluviti. Nicméně uvidíme brzy, že ani tam jich dobře zařaditi nebudeme moci. Přechod od v. 148 do v. 50 by se konečně snesl, srv. v. 148. „... sed naturae species ratioque“. „Tedy jsme došli k tomu, že jenom poznání vědecké nás vysvobodí; proto tedy dávej pozor; to ještě zbývá.“ Vůbec není tyto verše, počínající slovy „quod superest atd. ...“ přivěsiti příliš obtížno, také konec jejich (v. 61.) mohl by míti snadno pokračování: „principium cuius hinc nobis exordia sumet“ (v. 149.), ale naproti tomu celému názoru dá se uvésti něco, co tento pokus hned zvrátí: Obsahují totiž ty vv. ve své druhé části 54—61 zřejmě partici první a druhé knihy. Praví se zde přece docela zřejmě, že „summa ratio naturae coeli deumque“ záleží v atomech, t. j. v oněch „corpora prima“ nebo „rerum primordia“, že ony jsou původem všeho na světě a rovněž konečným útvarem, do něhož všecko přechází. Naproti tomu nelze vykládati vv. 127 nn. jinak, nežli jakožto partici ostatních čtyř knih, neboť slova „unde anima atque animi constet natura videndum“ vztahují se jistě na knihu třetí; verše:

„et quae res nobis vigilantibus obvia mentes
terrificent morbo adfectis somnoque sepultis,
cernere uti videamur eos audireque coram
morte obita quorum tellus amplectitur ossa“

podávají obsah knihy čtvrté. Konečně slova:

„superis de rebus habenda
nobis est ratio, solis lunaeque meatus,
qua fiant ratione et qua vi quaeque gerantur
in terris ...“ podávají stručně hlavní myšlenky knihy páté a šesté. Kdybychom tedy kladli ony vv. 50—61 teprve po v. 148, byla by partice druhé části díla Lukréciova (knihy 3—6) před particí části první (knihy 1. a 2.), což z příčin logických i aesthetických sotva připustiti možno. Podávají přece zpěvy, první i druhý, onen základ filosofie atomistické, na němž náhledy o duši a meteorologii v knihách 3.—6. obsažené se zakládají. Jako nemůže kniha 1. a 2. státi v celém díle po 3.—6., tak také jejich stručné obsahy musí v úvodu podány býti v jistém postupném pořádku.

Snad by se dalo namítnouti, že partice části druhé, totiž vv. 127 nn. také nejprve podávají obsah knihy 5. a 6. a pak teprve 3. a 4. Tam však podobná záměna správného postupu nepadá tak na váhu; předně, protože vv. 127 nn. a 131 nn., kde jest partice knih 3. a 4., bezprostředně po sobě následují a nijakými vývody jiného rázu od sebe odděleny nejsou, za druhé pak obsah knihy 3. a 4. a pak 5. a 6. podává nám souřadné konsekvence z praemiss v knihách 1. a 2. vyslovených. „Svět jest složen z atomů.“ Tento poznatek má jisté důsledky pro mikrokosmos i pro makrokosmos. Tím mikrokosmem pak právě míněna naše duše; makrokosmem příroda nás obklopující, úkazy v ní pozorované, a u těchto dvou konsekvencí z jednotných praemiss odvozených nezáleží na pořádku, v jakém po sobě jsou položeny. Poněvadž A, tedy a i b, poněvadž A, tedy b i a. Obojí pořádek je možný.

Ptáme se tedy: Co se má však s těmito nešťastnými verši 50.—61. státi? Dokázali jsme, že na svém místě, kde stojí v rukopisech, zůstati nemohou; na konec prooemia mezi vv. 148—149 je vsunouti rovněž nelze; nicméně musí státi před vv. 127 nn. a nikoli po nich.

Řekněme si upřímně: příliš dobře nehodí se ty verše v té podobě, jak je zachovány máme, nikam. Všude překážejí a porušují postup myšlenek. Nebylo tedy zcela nemístné to, co učinil Brieger, že je dává do závorek, jakožto verše, které se na své místo rukopisné nehodí. Takovéto počínání jest sice pro vydavatele velice pohodlné, ale pro čtenáře nejvýše rušivé, neboť tento jest přece jenom nucen čísti ty verše na místě jim naprosto nenáležitém, tvoří pak takové závorkami uzavřené verše v pravém slova smyslu mrtvolu, mezi organickým jinak celkem argumentace básníkovy. Proto raději bych se rozhodl buďto je vyloučiti úplně z textu, jako jsme učinili s vv. 44—49, nebo není-li to možno, zařaditi je tam, kde mohou aspoň obstáti. Úplné vyloučení jich nelze dobře doporučovati, poněvadž obsahují část partice celého díla; nevyloučíme-li vv. 127 nn., nesmíme tak učiniti ani s vv. těmito. Musíme se proto rozhodnouti pro zařazení těchto veršů někam, kde poměrně hodně málo ruší, abychom je přece zachránili.

Svrchu jsme se zmínili, že prooemium kromě invokace bohyně Venuše skládá se z částí: a (50—61), b (62—79), c (80—101), d (102—135), e (136—148). Poněvadž část a tedy nesmí zůstati tam, kde v rukopisech se nalézá, nýbrž musí státi o něco dále, ale rozhodně před částí d, musí býti zařazena buďto po v. 79, anebo po v. 101.

Jinam jich vložiti nelze Ale my můžeme místo pro ty verše ještě více vymeziti: Vv. 79 a 80 souvisejí totiž spolu tak úzce, že neradi bychom nějaké přerušení na tomto místě připustili. Zní totiž konec b (78 nn.) „Quare religio pedibus subiecta vicissim
obteritur, nos exaequat victoria coelo.“ A k tomu se připojuje ihned:

„Illud in his rebus vereor, ne forte rearis
impia te rationis inire elementa, viamque
indugredi sceleris; quod contra, saepius illa
religio peperit scelerosa atque impia facta.“

Zde jest souvislost myšlenková tak úzká, že nám nesmí napadnouti, nějakým způsobem ji rušiti. O úzkém vztahu v. 79 k následujícímu 80. nemůže býti sporu.

Zbývá nám tedy už jen jediné místo po v. 101. Pro toto místo mluvily by a priori důvody dva:

1. Kdyby se dala partie a (50—61) ceteris paribus vložiti buďto za b (v. 79) nebo za c (v. 101), bylo by lépe, aby se vzhledem k jejím prvním slovům „quod superest“, která vyhlížejí jako konec dlouhé argumentace, položila raději na místo druhé, t. j. co možná daleko od začátku básně;

2. vzhledem pak k obsahové příbuznosti s particí ve vv. 127 nn. obsaženou raději těmto blíže, tedy opět na místo druhé, po v. 101. (Tyto dva důvody posilovány jsou ještě svrchu dokázanou nemožností vkládati vůbec verše po v. 79. A krátká úvaha potvrdí nás v tom náhledu, neboť dá se dokázati, že vv. 50—61 na tom místě aspoň obstojí. Smysl jest totiž: „Epikuros zbavil člověčenstvo velikých starostí, dokázav lichost strachu před bohy a smrtí. Nemysli si, že úvahy

o tom jsou hříšné," pokračuje básník, obrácen jsa k čtenáři. „Naopak náboženství samo zrodilo v sobě hříšné činy, viz jen obětování Ifigenie rukou jejího otce. Abys tomu všemu porozuměl, musíš ovšem dávati pozor při výkladu mém, že celý svět jest jen z atomů; toto materialistické ponětí světa osvobodí tě strachu před bohy a před smrtí. To jsou ta „mea dona". Básníci ovšem vypravují všelicos, těmi se nesmíš dáti odstrašiti; lidé jim snadno věří, to není divu; neboť se bojí trestů posmrtných, nevědouce, co vlastně duše jest; také to ti vysvětlím."

Zdá se tedy, že pořádek právě naznačený jest možný, neboť nehledíme-li ani k tomu, že jest to jediné seskupení veršů, při kterém vv. 50—61 mohou obstáti bez závorek, jest zde patrný jakýsi parallelismus:

Po části všeobecné: Epikur jest zachránce pokolení lidského před rozličným nepodstatným strachem, následuje:

a) první část negativní: „Podobné počínání není hříchem, naopak náboženství vede k hříchům" (vv. 62 nn.; 80 nn.);

b) první část positivní: „Dej pozor, já ti to dokáži z důvodů svého základního názoru na svět" (vv. 50—61);

c) druhá část negativní: „Básníci od tohoto správného názoru světového člověka odvádějí, vzbuzujíce v něm hrůzu před tresty posmrtnými" (vv. 102—126) a konečně

d) druhá část positivní: „že se jich ovšem báti netřeba, ukazuje můj náhled o podstatě duše a světa okolního, který vyložím (vv. 127 nn.)

Jestliže tedy transposice skupiny vv. 50—61 na místo po v. 101. dá se v hlavních rysech logickou souvislostí odůvodniti, musíme ukázati, že i verše její počáteční i konečný nevzbuzují tam nijakého porušení souvislosti textové. Po závěrečné exklamaci v. 101.

„Tantum religio potuit suadere malorum!"

docela dobře se snášejí verše:

„Quod superest, vacuas auris animumque sagacem

semotum a curis adhibe veram ad rationem . . .", při čemž ovšem slovo „veram" má důraz;

„quod superest", jak již shora pověděno, dá se ovšem přivěsiti snadno. Rovněž v. 61. a v. 102. dají se dobře spojiti.

V. 61. končí „corpora prima, quod ex illis sunt omnia primis." Pomlčka. „Tutemet a nobis . . . desciscere quaeres", praví v. 102. Nový odstavec není tedy o nic nápadněji oddělen, než třeba vv. 62 nn. Humana ante oculos, atd. po invokaci Venery a pod. Jest to zkrátka počátek nové kapitoly prooemia. A nejen to, dá se nalézti jistý vztah, který nám nesmí ujíti: Vv. 50—61 mají několikráte nápadně akcentováno osobní stanovisko básníkovo, což se děje opakováním první osoby grammatické: mea dona 51, incipiam . . . pandam 55, nos 58, suemus 59, usurpamus 59. Básník stále praví: Já myslím, já soudím a pod. K tomu dobře se vztahuje „a nobis" ve v. 102. „Můj náhled jest takový a takový. Dokáži ti jej. Ale ty snad přes to odpadneš ode mne a dáš se svésti básníky, mými to odpůrci v říši myšlenkové."

Vidíme tedy, že vv. 50—61 se na místo, které jsme jim vykázali, velmi dobře hodí. Nemusíme jich škrtnouti, ani dávati do závorek, ani ponechati na místě nemožném, ani postponovati za části, které zřejmě musí státi po nich [34]).

Nedá se v pravdě upříti, že, chceme-li ty verše vůbec zachovati, jak jest z důvodů shora uvedených nutno, že nemůžeme jich na žádné jiné místo vhodněji vložiti. Že přece přemísťujeme, nesmí nikoho vésti na myšlenku, že nedbáme principií shora uvedených o konservatismu v literární kritice.

Přemisťujeme totiž pouze tam, kde naprosto nelze rukopisného podání podržeti. Vv. 50—61 na místě svém v rukopisech obstáti nemohou, musely by se vyloučiti; obsahují však věci důležité, proto uchovejme je, kde to vůbec lze a ono to jde, jak jsme viděli po v. 101 docela dobře. Že však stanovisko naše jinde pravidelně konservativní jest, ukážeme hned na druhé, podobně přehazované partii prooemia, vv. 136 nn.

Verše tyto podávají nám omluvu básníkovu, že snad vše není ze stanoviska jazykového úplně v pořádku pro chudobu jazyka latinského a neobvyklost látky („propter egestatem linguae et rerum novitatem“), ale nic prý básníka neodstrašilo, aby přece tu látku nespracoval. Verše tyto arci, logicky přísně vzato, spadaly by před vv. 50—61, poněvadž přece: 1. musí se mluviti o původci systému, 2. o pochybnostech, které má spisovatel při pohledu na své čtenáře, zdali totiž nebudou látku jeho pokládati za hříšnou; 3. o jejím překladu do jazyka latinského a 4. konečně o tom, že mají čtenáři býti pozorní. Ale věc ta by vyžadovala nového přeházení prooemia, poněvadž by pak vv. 136—145 musely státi před vv. 50—61 a tudíž také po v. 101. Nicméně není toho ani nutně potřebí. Zde můžeme použiti náhledu

Poznamenání 34. Snad by nás zajímala také otázka, jak se ty verše na ono místo dostati mohly. Jest velmi dobře možno, že Lukrécius neměl hned z počátku v plánu složiti báseň tak rozsáhlou a že chtěl podati původně jenom jakýsi nástin theorie atomistické v rozsahu asi prvních dvou knih. K tomuto původnímu dílu bylo by stačilo úplně prooemium 1—43, potom, možná, chceme-li se držeti Munroa, některé verše, které se nám snad nezachovaly — ale ani zde toho předpokladu není nezbytně třeba — pak vv. 50—61; pak v. 149 nn. Když potom Lukrécius mezi svou prací přišel na to, že vlastní význam Epikurův spočívá v tom, že osvobozuje člověka strachu před bohy, rozšířil báseň svou značně a složil další knihy. K básni tak rozsáhlé musil ovšem býti složen zvláštní úvod. Tento pojal do sebe hlavně a) laudes Epicuri po způsobu podobných partií na začátku ostatních knih, při čemž arci knihy 3. a 4. myšleny jako jeden celek, b) refutationem adversariorum a zevrubnou partici celého nového díla, t. j. ostatních čtyř knih 3.—6. Z bývalého staršího úvodu ponechal jedině to, co se mu zdálo býti důležitým, totiž ony verše partici básně původní, knihy 1. a 2 obsahující. Ostatní škrtl. (Dle Munroa.) Byla by to bývala přechodná slova mezi invokací Venuše a básní samou. Než jistě toho nebylo mnoho. Není arci vyloučena možnost, že tyto vynechané verše samým básníkem — jedině tímto způsobem možno jest interpretovati náhled Munroův o lakuně mezi vv. 49 a 50 obsažené — neobsahovaly vůbec nic důležitého, ano že jich vůbec nebylo. Jediná věc, jež by pro ně nasvědčovala, jest, že slova „Quod superest“ žádají něco předchozího. Vzhledem k dnešnímu stavu básně nepotřebujeme ovšem žádné lakuny uznávati. Že ovšem při našem dnešním prooemiu verše 50—61 na svém místě neobstojí a jedině mezi v. 101. a v. 102. možny jsou, to potvrzuje onen nestejný ráz celého prooemia, o němž bylo již mluveno. Kdyby byl básník mohl dílo své nějak upraviti, řekněme dodělati, byl by jistě tyto verše změnil, nebo přemístil, poněvadž ve své prvotní, t. j. nám dochované formě a na místě svém, tradicí rukopisů ustáleném, souvislost celé básně ruší. Netřeba ovšem připomínati, že právě vylíčené názory o dvojím přepracování prooemia souvisejí s hypothesou, že starší útvar jeho náležel básni Memmiovi dedikované, novější: básni adressované lidstvu celému.

shora vysloveného, že snese-li se některý verš na svém místě, není ještě důvodem pro jeho transposici, že by se někam jinam snad ještě lépe hodil. Po v. 135. docela dobře může se opět jako nová kapitola přidati:

„Nec me animi fallit Graiorum obccura reperta
difficile inlustrare Latinis versibus esse.“

Bylať beztoho v předchozím řeč o básnících obou národů a jako hlavní představitelé obou jmenováni Ennius a Homéros. I koncová slova v 145. docela dobře dají se spojiti s následujícím v. 146 nn. „res quibus occultas penitus convisere possis“ a hned potom: Hunc igitur terrorem animi tenebrasque necesse est

non radii solis nec lucida tela diei
discutiant, sed naturae species ratioque.“

Zde dokonce zdají se býti slova v. 145 „occultas res convisere“ býti v dosti těsném vztahu se slovy následujícími: „tenebras animi discutere“. Také myšlenkově se názor o překladu z jazyka řeckého do latinského a výklad o jeho obtížích docela dobře snese na posledním místě celého prooemia; napřed mluvilo se o věci samé, o jejím jádru a nesnázích, kterých snad bude žákům Lukréciovým poskytovati; nyní o formě vnější, o řeči, v jaké jest složena. Není to sice sestavení nejlepší, ale přece jenom možné, a poněvadž jest historicky doloženo, nebudeme ho, následujíce Bockemüllera a jiných vydavatelů, na počátku tohoto odstavce zevrubně vyjmenovaných, měniti. Ukončili jsme tedy jednání o prooemiu I. zpěvu básně Lukréciovy, přejděme nyní k ostatním částem tohoto zpěvu.

B) Rozbor knihy první mimo prooemium.

Kromě prooemia, jež končí v. 148. a o němž právě bylo jednáno, rozpadá se kniha první ještě ve tři části podle svého obsahu, a sice první část jde od v. 149—482; druhá od v. 483—920, třetí od v. 920 do konce.

Díl první.

Budeme jednati přirozeně nejprve o části první. Obsah této partie jest stručně asi tento:

„Všechny věci povstávají z hmoty, z nesmírně drobounkých tělísek, zvaných atomů; nic nepovstává z ničeho vv. 149—214). Vše zase přechází v tyto atomy, hmota nemůže přejíti v nic, jsouc nezničitelna“ (vv. 215—264).[35])

„Ovšem tato tělíska jsou sama o sobě neviditelna, ale přece existují, neboť mnoho jest věcí, jichž přímo nevidíme, ale které ve svých projevech a ve své působnosti se nám teprve stávají patrnými. Básník podává více dokladů (265—328). Kromě toho však musí existovati také prázdný prostor (inane), jehož jsoucnost a jehož vzni-

Poznamenání 35. že nic nepovstává z ničeho, jest základním kamenem celé Lukréciovy nauky, k níž opět a opět v dalším rozvoji svého díla poukazuje Srv. partii o nedělitelnosti atomů, vv. 552—564. Také děje se tak v polemice proti Empedokleovi, kde pokládá básník podávání důkazu za dostatečné, vedeno-li jest tak daleko, že slova protivníkova dají se vykládati, jako by něco povstávalo z ničeho, nebo v nic mohlo přecházeti, quod non. Srv. vv. 756 nn. a také 792 nn.

kání básník zevrubně dokazuje (329—417). Kromě těchto dvou věcí, hmoty z atomů složené a prázdného prostoru, není nic třetího; z nich skládá se vše a dá se vše vysvětliti." (vv. 418—482.)

V celé této partii není třeba žádných změn, nenaskytají se zde také žádné zvláštní obtíže, které by obsáhlým způsobem musely býti odstraňovány.[36])

Partie tato patří jistě k nejstarším částem básně Lukréciovy, vidíme zde mnoho osobních narážek na přítele Memmia, kterému vlastně v původní své formě dílo věnováno bylo; kromě vv. 329—334 jsou to hlavně vv. 397—417, kde mluví básník přímo k Memmiovi, ano ve v. 411 jest přímo jmenován. Nicméně důsledků příliš obsáhlých pro úpravu celého textu — z tohoto jmenování přítele odvozovati nelze. Básník tak činí obzvláště proto, že jest na tomto místě svou theorií úplně zaujat, jíž jedinou oprávněnost ze všech sil dokázati se snaží; tu jest mu jako prostředek k sesílení přesvědčivosti jeho slov vítána třeba i fiktivní apostrofa přítele, s nímž prý již dříve soukromě o celé té věci mluvil. Kromě několika menších změn, toliko jednotlivých veršů se týkajících[37]), kterých z větší části ani třeba není, sluší zde promluviti o jediné větší přestavě Kannengiesserem v jeho svrchu citované

Poznamenání 36: Obzvláště některé části její jsou velmi uceleného rázu. Zejména počáteční důkazy „nil de nilo fieri potest". Sv. 149—214, Mají také závěrek stručně opakující jádro celého výkladu. Jsou to verše 205 nn. Tyto verše klade Bockemüller až po v. 211. Zdánlivě mohl by míti pravdu, neboť i na jiných místech takové závěrky se vyskytují teprve, když veškera látka jest vyčerpána a když se oddíl ukončuje. Zde patrně se ukončuje teprve v. 211., poněvadž nový oddíl, že nic nepřechází v nic, v. 215 počíná. Jinak ale má se věc, přihlédneme-li k logické souvislosti. Až po v. 205 byly uváděny vědecké důkazy, že nic nemůže z ničeho povstati. Pak přichází závěr vv. 206—209 z předešlé partie vv. 148—205 patřičně dovozený a jemu pouze jako appendix přivěšuje se, že názor „nil de nilo fieri potest" dostatečně ve vědomí a přesvědčení celého člověčenstva jest rozšířen. To není vědecký doklad, to jest jen všeobecné, volně se přimykající tvrzení. Proto pořádek rukopisů jest docela dobře možný. Seřadění Bockemüllerovo jest arci logicky rovněž možné, snad i lepší, než pořádek rukopisný, ale opět pravíme, jako při vv. 136—145, proč od rukopisů se vzdalovati, kde toho není nevyhnutelně potřebí?

Poznamenání 37. Jest to verš 158., který Bockemüller klade do prooemia po v. 143 a před vv. 50—61. Jest to dle jeho čítání veršů verš 100. Hodí se však docela dobře na své místo rukopisné: V. 157.:

„Perspiciemus et unde queant res quaeque creari
et quae quoque modo fiant opera sine divom."

Závislá otázka v tomto v. 158 vyslovená, zcela snadno může záviseti na verbu „perspiciemus" ve v. 157. Dále spadá sem verš 326., který Brieger athetuje, poněvadž do celé stavby svého okolí se v tom znění nehodí. Jedná se patrně o nějaké porušení textu. Jiní, jako Bockemüller, pokoušeli se o konjektury, by mohl býti změněn a podržen. Poněvadž však nebyl tento verš nikým ze svého místa na jiné přenášen, nepadá vlastně otázka s ním spojená a jeho případná úprava do rámce našeho pojednání. Podobně v. 334. Lachmann, Bernays, Munro a Bockemüller verš ten vylučují. Však není toho potřeba. Ani není třeba klásti jej za v. 345, jako to činil Spengel aut. Munro I, S. 50). Jest dojista v. 334, znějící: „quapropter locus est intactus, inane, vacansque" jen opakováním v. 330, „omnia natura..." t. j. „stipata tenentur, nam est in rebus inane"; a od tohoto verše odbočil básník vloženými vv. 331—333, které jsou zase rázu osobního a jež se mohou docela dobře odděliti od kontextu pomlčkami. Aby pak zjednal si přechod k části následující vv. 335 nn., kde se zase o prázdném prostoru mluví, musí nutně ještě jedenkráte pojem prázdného prostoru, o jehož důležitosti čím dále tím více byl přesvědčen, novým opakováním zdůrazniti.

dissertaci „De Lucretii versibus transponendis“ navrhované, která se týká vv. 384—397. Kannengiesser by rád tyto verše umístil po v. 369. Vedla ho k tomu patrně ta věc, že Lukrécius poslední člen svých argumentací pravidelně uvozuje slůvkem „postremo“; předposlední pak částicí „denique“; zde pak člen slovem „denique“ uvedený jest obsažen ve vv. 358—369 a proto by rád Kannengiesser verše 384—397 hned po těchto připojil; refutaci pak obsaženou ve vv. 370—383 pak jako závěrečný člen na konci ponechal.

Věc ta však z více důvodů není nutna. Verše 370—383, jak již svrchu jsme se zmínili, obsahují refutaci protivného náhledu. „Není pravda, že prázdný prostor proto neexistuje, že mohou ryby plovati ve vodě, ačkoli při tom voda je ze všech stran obklopuje — ona musí napřed se vzdáliti, aby ryba mohla tam vplouti a pak zase za rybou musí nastati prázdno, aby voda tam mohla vtéci a své dřívější místo zaujmouti.“

1. Tato refutace může vzhledem ku všem ostatním kladným argumentům pro existenci prázdného prostoru vykládána býti episodicky a tím souvislost mezi vv. 358 nn. a 384 nn. není roztržena;

2. připravuje nás na výklad ve vv. 384 nn. o vznikání prázdného prostoru pohybem; — kdežto až po v. 369 byla řeč o prázdném prostoru již existujícím;

3. zmínka o zhušťování vzduchu ve v. 394 lépe se chápe, předcházejí-li vv. 369 nn.

4. Kdybychom musili dle Kannengiessera vložiti verše 384—397 po v. 369, následoval by po v. 397 verš 370 a k těmto veršům:

„nec tali ratione potest denserier aer
et si iam posset, sine inani posset, opinor,

nehodí se daleko tak pokračování:

„Illud in his rebus timeo...“

jako pokračování v. 398.

„Quapropter quamvis causando multa moreris,
esse in rebus inane, tamen fateare necesse est.“

5. Jestliže by se ty verše už vůbec měly přehazovati z místa, kde podle rukopisů stojí, správně poukázal Giussani ve svém vydání, že myšlenkově stojí blíže vv. 335—345 a že by se daly také tam transponovati.

Je-li tomu tak, sluší však je nechati na místě, kam dle tradice náležejí, poněvadž na něm docela dobře obstojí. Ostatně, podobné případy budeme míti i později, zejména ve třetí knize.

Nebude nezajímavo zmíniti se také o očividné dittografii ve vv. 464—470 a potom vv. 471—482. Lukrécius uvádí na tom místě doklady, že neexistuje nic, kromě hmoty a prázdného prostoru a přichází na myšlenku, že by snad někdo mohl pokládati dějepisné události za „věci o sobě“ a tudíž existující samostatně mimo prostor a hmotu, kteroužto myšlenku pak hned vyvrací správným poukazem, že historické události jsou myslitelny a možny jen tenkrát, předpokládáme-li existenci hmoty a prostoru, totiž jsou to útvary složené z těchto dvou základních předpokladů.

Jakožto doklad pro tu věc vybral si historický fakt trojské války. Již Susemihl (l. c. pozn. 28.) poukázal na to, že první partii sluší

vymýtiti, rovněž Brieger a Bockemüller jsou toho náhledu. Nedá se upříti, že mají pravdu.

1. I. v. 464, i v. 471 počínají slůvkem „denique". Takovéto opakování téže částice dvakrát po sobě se jinak u Lukrécia v argumentaci nevyskytuje. Strojený byl by předpoklad, že vv. 471 nn. mají se k vv. 464—470 tak, jako tyto k celé argumentaci od v. 418 počínaje a že zahrnují v sobě druhou toliko část téže základní myšlenky;

2. tomu dále na závadu jest opakování „Tyndaris rapta" a „forma Tyndaris". Lukrécius jest na všech místech tak bohat přirovnáními, že se nikdy v podobné případnosti neopakuje.

3. Konečně oba dva doklady svědčí pro touž základní myšlenku, že se historická „eventa" dají redukovati na hmotu a prostor a že samy o sobě zvláštní existence nemají.

4. A ještě jeden důvod a snad ten hlavní: Vv. 469 nn. „namque aliud terris, aliud regnantibus ipsis atd." jsou jenom jinou a dosti nejapnou stylisací myšlenky ve v. 477 nn. pronesené:

„perspicere ut possis res gestas funditus omnis
non ita, uti corpus, per se constare, nec esse
nec ratione cluere eadem, qua constet inane,
sed magis ut merito possis eventa vocare
corporis atque loci, res in quo quaeque gerantur".

V těchto verších naproti tomu velmi bystře a jasně jest povědéno: „omnes res gestae sunt eventa corporis atque loci", což právě se mělo dokázati. Jest tedy nesporno, že Lukrécius vv. 464—470 sám nahradil vv. 471—482 a že proto musíme vv. 464—470 z textu vymýtiti.

Díl druhý.

Přicházíme k důkladnějšímu probírání theorie atomistické, k druhému dílu výkladů první knihy, jenž se táhne od v. 483 po v. 920. „Atomy jsou nezměnitelné, prázdnotou neprostupné, nezničitelné. Jsou též bez kvality; leda zřízení jejich nitra, t. zv. minimae partes, které však od sebe se děliti nedají, způsobuje různost z nich tvořených shluků t. j. oněch těles, s nimiž se v praktickém životě shledáváme a jež smysly svými vnímáme." —

Zde v první řadě zajímati nás bude partie vv. 483—598, poněvadž jsou v ní některá místa těžko vysvětlitelná, která již vícekráte od badatelů byla měněna. Změny v této části navrhované jsou asi tyto:

1. Stuerenburg, Brieger a Giussani vylučují vv. 518 a 519 a přirozeně k nim se táhnoucí v. 531.

2. Kannengiesser překládá vv. 532—539 po v. 519.

3. Tohte vylučuje vv. 511—519, jinak souhlasí s Briegerem.

4. Bockemüller klade v. 531 až po v. 536, dále přemísťuje vv. 548—550, jež klade až po v. 564 a vypouští vv. 577—583.

5. Giussani kromě svrchu uvedené změny klade vv. 565—576 až po v. 583.

6. Brieger vypouští vv. 565—576; vv. 577—583 klade hned po v. 551.

7. Ostatní vydavatelé podržují pořádek rukopisný.

Abychom celému tomu počínání porozuměli, musíme si nejprve opětně obsahovou souvislost uvědomiti. Vv. 483—502 tvoří úvod k celé této části.

„Vše skládá se z nezničitelných atomů. Jest to sice na první pohled divné, že jsou nezničitelné, ale přece jest tomu tak. Jest totiž rozdíl: atomy a tělesa, jež z praxe známe.“ [37])

Vv. 503—510 a potom 520—527 praví asi toto:

„Svrchu bylo dokázáno, že existují jen atomy (srv. vv. 149—328) a prázdný prostor (srv. vv. 329—417) a kromě toho nic třetího (vv. 418—482); veškerenstvo zakládá se na kontrastu těchto dvou základních podstat, jež se naprosto vylučují, a to tak přesně, že, kde jest jedno, naprosto nemůže býti druhé a naopak; proto atomy jsou „solida“, t. j. neprostupny prázdným prostorem.

Vv. 511—519 obsahují náhled, že tělesa, s nimiž se v praktickém životě shledáváme, (na rozdíl od atomů samých, jež jsou vždy jednolité) jsou složena z atomů a mezery mezi jednotlivými atomy vyplňuje prázdný prostor.

Vv. 528—539 praví, že atomy, jsouce naprosto z jednoho kusu a poněvadž nemají v sobě, tak, jako shluky jejich, prázdného prostoru, jsou nezničitelné, a tudíž i hmota sama, jež jest jejich souhrnem, jest také nezničitelná.

Vv. 540—547 tvrdí: „Kdyby tomu tak nebylo, byla by hmota už dávno musila přestati existovati, nemajíc z čeho by se znovu tvořila, když by atomy také hynuly. Jestiť hynutí věcí nám z praxe známých jejich rozpadnutí v atomy.“

Vv. 548—550 obsahují několik všeobecných slov rázu uzavírajícího.

Vv. 551—564: „Nový důkaz nezničitelnosti atomů jest ten, že příroda, aby nezahynulo všecko, musila položiti jistou mez dělitelnosti těles. Neboť, kdyby tělesa byla dělitelna usque ad infinitum, nic by trvale neobstálo, poněvadž beztoho vše má v přírodě spíše sklon k zahynutí než k povstávání, spíše k analyse, než k synthesi.“

Podobný smysl mají vv. 577—583.

Mezi tyto dva odstavce vložené vv. 565—576 praví asi toto: „Připustíme-li naprostou nedělitelnost atomů, můžeme existenci měkkých hmot dobře vysvětliti předpokladem většího, nebo menšího množství prázdného prostoru mezi atomy, který tu měkkost způsobuje; nebylo by však možno v případě opačném vysvětliti možnost existence těles tvrdých, když bychom nepočítali s atomy již eo ipso nedělitelnými.“

Vv. 584—592. „Atomy jsou vůbec v celém svém utváření a se všemi svými vlastnostmi nezničitelny.“

Při posuzování jednotlivých náhledů badateli pronesených musíme především se obírati vv. 511 nn. Není pochyby, že pravdu má Tohte, když upozorňuje na těsnou logickou souvislost, jež jest patrna mezi vv. 503—510 na jedné a vv. 520—527 na druhé straně. Srovnejme na př. verše 507—509:

„nam quacumque vacat spatium, quod inane vocamus,
corpus ea non est; qua porro cunque tenet se

Poznamenání 37. K tomu táhnou se hned první dva verše celého toho oddílu:

„corpora sunt porro partim primordia reum“ (t. j. atomy),
„partim concilio quae constant principiorum“ (t. j. shluky atomů; tělesa, jež z praxe známe).

Na tyto vv. odvolává se později Lukrécius při polemice s Empedokleem (v. 893 nn).

corpus, ea vacuum nequaquam constat inane"
s verši 520 nn.:
„tum porro, si nil esset, quod inane vacaret,
omne foret solidum, nisi contra corpora certa
essent, quae loca complerent, quaecumque tenerent,
omne, quod est spatium vacuum, constaret inane."

První i druhé místo totiž znázorňuje a zdůrazňuje onen kardinální rozdíl mezi atomy hmotnými a prázdným prostorem. Nyní najednou mezi to vloženy jsou verše 511—519, v nichž se praví, že tomuto theoretickému kardinálnímu požadavku není na závadu praktická naše zkušenost o tělesech, která se v obecném životě vyskytují (concilia principiorum). Tohte by rád tyto verše vyloučil, ježto se prohřešují proti zákonům logickým, ve v. 514 mluví se totiž o slově „corpus" ve významu docela všeobecném, o tělesech, s nimiž se v praxi shledáváme; kdežto ve výkladu 503 nn. a 520 nn., tedy předchozím i následujícím, znamená corpus tolik, co „corpus primum", tedy atom Nicméně není třeba proto hned tak přísně s těmi verši zacházeti.

Lukrécius jest přece básník a jako takový nemusí svoje důvody s mathematickou přesností podávati; tím by se báseň stala příliš suchopárnou. Vv. 511 nn. smyslu neruší. Jsou novým dokladem pro tvrzení, jež básník chce dokázati: „Kardinální protiva theoreticky předpokládaných atomů a prázdna dá se doložiti také praktickou zkušeností, na tělesech, jež smysly vnímáme. Jejich kostra složena jest z hmoty, tudíž z atomů, prostoupena jsouc prázdnotou, jež podmiňuje rozličnost jejich skupenství a pod., a proto jsou tato „concilia principiorum", t. j. shluky atomů novým důkazem, že existují dva základní principy jsoucna, jež se nesmějí zaměňovati."

Konstatování tohoto základního rozdílu bylo Lukréciovi tak důležito, že mu věnoval dvakráte pozornost, ve vv. 503 nn. a ve vv. 520 nn. Místo však, aby celých těch osmnáct veršů podal in continuo, oživil je vložením žázivnější a méně abstraktní partie vv. 510 nn., která se má k celku asi tak, jako třeba vv. 476 nn., jež také se týkají těles nám z praxe známých a jimiž přerušena zase argumentace v úvodní partii, k tomuto dílu atomistiky. Ježto básník hned v tomto úvodu pravil, že corpora jsou vlastně dvojí, totiž atomy a jejich shluky, dal si tím vlastně sám právo, že bude užívati toho výrazu o obou pojmech jmenovaných, což není sice právě přesně logické, ale konečně přece jen dle kontextu srozumitelné a v argumentaci básníka jistě možné.

Za to však nebude od místa, abychom vv. 518 a 519 vyloučili a to z těchto důvodů[38]):

1. Verše tyto ruší souvislost předcházejících a následujících veršů, jednajících toliko o nedělitelnosti atomů.

2. Z předešlého (— po v. 517) naprosto neplyne, že by byla hmota nezničitelná nebo věčná, jak se v těchto verších praví.

Poznamenání 38. Uvádíme zde tyto dva verše k vůli lepšímu porozumění:
„Materies igitur, solido quae corpore constat
esse aeterna potest, cum cetera dissoluantur".

3. Jest v takovéto argumentaci rozhodnou chybou psáti „esse aeterna potest“, kdežto by se jedině psáti a dokazovati musilo „sit aeterna necessest“.

4. Konečně jest hrubá logická chyba v tom, že na jedné straně proti sobě se staví hmota „materies“, na druhé straně jakási neurčitá „cetera“, kterýmžto slovem snad nic jiného se nemyslí, než ty rozličné věci, které z hmoty vytvořeny býti mohou. Jejich kvalita ovšem může se měniti, ale ony jsou vlastně také hmotné a proto v přesném slova smyslu, také by nemohly býti zničeny. —

Zkrátka tyto dva verše, poněvadž na místě, kde stojí, ruší, chyby všeho druhu obsahují, musí se vymýtiti, jak správně navrhuje Brieger a Giussani. Všechny předchozí verše pak mohou dobře obstáti, ačkoli, jak jsme viděli, Tohte je chce vyloučiti.

S těmito verši souvisí také v. 531, který se k nim táhne. Praví se tam totiž:

„id, quod iam supra tibi paulo ostendimus ante“,

a ten verš, v evidentním vztahu k nezničitelnosti a věčnosti atomů a k oddělení o této otázce jednajícímu, (vv. 527—539) toliko k veršům 518 až 519 od nás vyloučeným, vztahovati se může. My tento verš, poněvadž tam, kde stojí, nemá smyslu a patrně jest přípiskem doby pozdější od nějakého textu nepříliš dobře rozumějícího čtenáře, také krátce vyloučíme. Škoda ho není, jest to pouhý odkaz; věcného neobsahuje nic. Rovněž návrh Kannengiesserův, položiti vv. 527—539 hned po v. 519. padá tím, vyloučíme-li vv. 518—519. V partii, jež podle návrhu jeho přestavena býti má, jest řeč o věčnosti atomů a to, co Kannengiessera k řečené transposici svádí, jest obsahová souvislost vv. 518 a 519 s oněmi verši. Nehledě k tomu, že jím navrhovaný přechod v. 539 k v. 520, které by přece při jeho přemístění nutně za sebou musily následovati, působí velmi rušivě[39]), staví se tomuto předpokladu, celkem úplně zbytečnému, celá logická souvislost místa na odpor. Řekli jsme už prve, že máme co dělati, abychom obhájili Lukrécia, že vv. 503—510 a vv. 520—527, které celkem obsahují totéž (existenci kontrastu: atomy a prázdný prostor), rozdělil vloženými vv. 511—517. Nyní by k tomu přistoupilo ještě dvanáct nových veršů, které daleko předbíhají slovům, obsaženým v oddělení vv. 520—527.

Z toho vidíme, kolik nesnází odpadne, přidržíme-li se právě vypsaného náhledu a odmítneme-li vv. 518 a 519 z textu vůbec. Není

Poznamenání 39. Odstavec vv. 528—539 končí asi těmito slovy:
„ergo, si solida et sine inani corpora prima
sunt, ita, ut docui, sint haec aeterna necescest“.

Nový důkaz, že vv. 518 a 519 jsou zcela zbytečné, poněvadž vedle těchto daleko logičtějších veršů zhola neobstojí.

Ale k těmto, již dokonce partii o věčnosti atomů zakončujícím veršům měly by se připojiti verše, které opět otázku daleko podružnější přemílají! Jak s nimi mohou souviseti verše:
„tum porro, si nil esset, quod inane vacaret,
omne foret solidum, nisi contra corpora certa
essent, quae loca complerent, quaecunque tenerent,
omne quod est spatium vacuum, constaret inane.“
z kterýchžto slov může se toliko uzavírati, co básník vv. 526 nn. činí:
„sunt ergo corpora certa,
quae spatium pleno possint distinguere gnave“.
To zní ovšem mnohem skromněji, než vv. 538 a 539!

nám potom třeba ani v. 531 s Bockemüllerem, ani vv. 528—539 s Kannengiesserem transponovati.

Zmíněné vv. 518—519 mají ráz zakončovací. Dostaly se asi do našeho textu napodobením četných podobných zakončení, kterými se celá partie hemží. Jest to oddělení, které jazykově i obsahem svým činilo Lukréciovi značné obtíže, to vidíme nejen z těch různých nedopatření, která se mu zde tu a tam přihodila, ale také z těch dittografií, o kterých byla a budoucně ještě bude řeč, hlavně však z těch občas se opakujících závěrků, stereotypně končících nebo začínajících slovy: „Sunt ergo corpora certa . . .“

Jsou to jako stupně, jak daleko až Lukrécius ve svém dokazování na poli atomistiky se dostal. Dejme tomu, že úvod k této části končí v. 502. Pak praví básník: „Principio . . .“ a uzavře odstavec slovy v. 526 nn.

„Sunt ergo corpora certa,
quae spatium pleno possint distinguere gnave.“ —

Druhé oddělení končí v. 539.

„Sint haec aeterna necesse est.“

Proto nebudeme také proti veršům 548—550, které Bockemüller přemísťuje, jiní dokonce vylučují. Podávajíť nám závěr třetí takovéto partie. Jsou nám dokonce milým resumujícím členem, podobně jako obě právě zmíněné partie. Že užívají podobných, ano místy úplně stejných slov, jako okolí bezprostředně předcházející, není závadou; jestiť to u veršů charakteru zakončujícího pravidlem. Z obsahu vv. 540—547, který jsme výše podali, plyne zcela jasně, že potřebují právě toho závěru, který vv. 548—550 podávají. „Kdyby atomy nebyly nezničitelné, světa by již dávno nebylo. Odkud vzíti totiž materiál k znovuzřízení hynoucích věcí, kdyby nebylo po ruce atomů?“

Slyšme pak závěrkem znění oněch veršů:

„Sunt (s důrazem) igitur solida primordia simplicitate;
nec ratione queunt alia servata per aevom
ex infinito iam corpore res reparare.“

Podobného rázu jsou také verše 574—576, jež také příslušnou partii uzavírají.

Jak jsme již v přehledu svrchu sestaveném viděli, jsou verše 551 až 583 předmětem rozličného přestavování se strany badatelů. Vysvětluje se to tím, že podobně, jako svrchu partie 503 nn. a 520 nn., byla vlastně obsahem a myšlenkovou souvislostí jediným členem a pak jen formálně roztržena byla klínem myšlenky jiné, podobně jest tomu zde; neboť

1. buďto vypouští se jedna z těch dvou souvztažných částí (nazveme-li partii první vv. 551 nn. „a“, druhou vv. 565 nn. „b“ a třetí vv. 577 nn., poněvadž s první jest takřka totožná, zase „a“), tedy jedno z obou těch „a“; obyčejně to druhé (náhled Bockemüllerův),

2. anebo vypouští se onen klín b, jednotu celého místa rozdvojující (náhled Briegerův).

Zbývající obě „a“ potom zase

a) ponechávají se beze změny pořádku rukopisného;

b) nebo poloha se přehodí, že totiž vv. 577 nn. kráčejí před vv. 551, čemuž by nasvědčovaly partikule obě tyto části uvozující. Začínáť v. 577 slovem „porro“ a v. 551 slovem „deni-

que"; podle toho upravil pak vzájemnou polohu obou odstavců Brieger. —

Nicméně pisatel této stati jest toho náhledu, že vůči celé této partii jest docela dobře možno zaujmouti stanovisko konservativní. Co nahoře bylo řečeno o poetické argumentaci, která nemusí býti s takovou přesností spořádána, jako argumentace mathematická, to platí také zde. Pro Lukrécia byly některé věci nad míru důležité; proto jsou opakovány dvakráte, aby se čtenáři pevněji v paměť vštípily; jako nahoře stanoven pevný kardinální rozdíl: corpora prima a inane, tertium non datur, tak zde opětně a opětně akcentována nedělitelnost atomů. Že básník v obojím případě ji dokazuje slovy: „Kdyby tak nebylo, tedy . . . atd.", tedy t. zv. důkazem ex contrario, není závadou, poněvadž tvrzení takového rázu nedá se vskutku tak snadno jinou cestou dokázati, než právě poukazem na to, k jakým koncům by vedlo jeho popření. Obě dvě hlavy námi literou „a" označené, dokazují sice stejnou věc, ne však týmiž slovy, ba ani ne touž myšlenkou, a proto, byť i připustíme možnost, že Lukrécius napsal napřed jednu a potom teprve chtěl ji nahraditi druhou (čili hypothesu t. zv. dittografie), není proto ještě třeba jeden z těchto členů již a priori zamítati, jako jsme k tomu byli nuceni při partii vv. 464 nn. Nehledíme-li ani k první, obsáhlejší partii [illegible] nikdo nechce vyloučiti, shledáváme, že ani druhá část není tak nejapnou, jak na př. Bockemüller by ji rád ve svém poznámkovém vydání na str. 54. vylíčil, neboť vyslovuje myšlenku v předešlém zcela nikde neobsaženou: „Jak velice jest s podivem, že mnohé předměty, ač po tolik tisíciletí tolika ranám vydané a tak křehké (fragili natura praedita corpora) posud se nerozpadly! To není jinak možno, než, že složeny jsou v pravdě z atomů nezničitelných!"

Z toho vidíme, že obě dvě části vv. 551 nn. i vv. 577 nn. mají svou důležitost v souvislém postupu myšlenkovém. Více nás ruší ta okolnost, že nenalézáme zde závěrku, jako u všech ostatních článků této argumentace. Za to ten člen, který ony stejné části od sebe odděluje, vv. 565—576, jest opatřen takovým závěrkem. Tohoto členu, námi písmenem b označeného, bylo by vskutku škoda, kdybychom jej vyloučiti měli; obsahuje myšlenku o pevnosti a hustotě atomů (soliditas) a výklad, jak povstávají tělesa měkká. Náhledy zde pronesené se potom již nikde neopakují. Zbývá si všimnouti námitky Briegerovy, že v. 551 počíná slovy „denique . . ." a v. 577 toliko slovem „porro"; ale proto není ještě nutně třeba měniti jejich polohy; řada argumentů jde rozhodně od v. 483 až po v. 598. Poslední její člen jest jistě tedy odstavec vv. 584—598. Tento člen jest také uvozován slovem „denique". Ostatní členy, kromě prvního, jenž počíná slovem „principio", počínají rozličně; jest jich veliký počet, tedy básník pomáhal si, jak mohl, s jejich začátky; můžeme dobře za to míti, že první argumentační řada se pro nedostatek rozmanitých uváděcích a počítacích příslovcí už v. 551 ukončuje a tu nastává připojení druhé po-

Poznamenání 40. V této první části dokazuje se nedělitelnost atomů z nutnosti, aby byly povždy po ruce hotové, abych tak řekl, stavební kvádry pro obnovování těles. Vidíme totiž, že se věci kolem nás obnovují; víme však ze zkušenosti, že toto obnovování dá mnohem více práce a trvati by mělo mnohem déle, než hynutí. Ježto však zdánlivě trvají oba dva processy asi stejně dlouho, třeba za to míti, že k obnovování jsou již jisté stavební kameny po ruce a těmito kameny není nic jiného než nedělitelné atomy.

kračující řady; tak jako my mnohdy uvádějíce doklady pro něco, užíváme velmi často označení a, b, c . . . a nemajíce dosti písmen, píšeme po x, y, z potom a_1, b_1 c_1 . . . atd. Máme pak na tomto místě následující označení:

V. 503 principio
v. 510 praeterea
v. 520 tum
v. 528 neque
v. 540 praeterea (podruhé)
. 551 denique I.
v. 565 huc accedit
v. 577 porro
v. 584 denique II.

Zdá se proto právem, jakoby poslední tři argumenty tvořily novou řadu.

Důkaz, který by zde podle analogických míst našeho pojednání čtenář očekával, že totiž partie vv. 551 nn., 565 nn. a 577 nn. obstojí na svém místě rukopisném, při němž by se dokázalo, že se zakončení jednotlivých hlav s počátečními verši hlav následujících snášejí, není zde potřebný, poněvadž celé místo jest takové, že podávány jsou zaokrouhlené, souřaděné kapitoly, jež nemají přímých, vzájemných vztahů; byl by však také zbytečný, poněvadž by nám nic positivního nepodal, kdybychom totiž jenom na něj se omezili, byly by všechny mathematicky možné permutace oněch tří členů zde se stejnou oprávněností připustitelné. Proto je ovšem zcela na bíledni, že ponecháme pořádek rukopisný.

Zaujali jsme tedy v této celé partii stanovisko konservativní, poněvadž zmíněné verše v rukopisném pořádku obstáti mohou. Nicméně musíme si býti vědomi, že není zde vše v úplném pořádku. Kdyby byla tato partie úplně hotova, musila by také pro vv. 551 nn. a pro vv. 577 nn. míti zakončení, které však schází; verše 577 nn. neměly by, přísně vzato, býti odděleny od vv. 551 nn. ani státi po nich, jako nový člen argumentace, nýbrž, poněvadž jsou s nimi logicky totožné, byly by měly splynouti s nimi v jeden celek s krátkým závěrečným dvou- neb trojverším, jako jest tomu při všech ostatních členech. Necháváme-li zde tedy rukopisný pořádek, činíme tak proto, že se dá snésti, ale daleko ne proto, že by to byl pořádek nejdokonalejší; hlavní důvod ovšem pro jakousi resignaci jest zde ten, že tomuto nehotovému místu nižádnými již přestavami pomoci nelze.

Zmínili jsme se svrchu, že výklad o atomech, který nám zde Lukrécius podává, sáhá v této své části až k v. 920. Ale vlastní nauka Lukréciova, po př. Demokritova, jest v. 598, kam až my jsme nyní dospěli, již téměř vyčerpána [42]). Připojuje se pouze krátký výklad o vnitřním složení atomu, které podmiňuje různou kvalitu jednotlivých atomů a následkem toho také různou kvalitu těles z nich složených. Výklad tento sáhá až po v. 634. Partie vv. 635—920 zahrnuje v sobě

Poznamenání 41 Hrdě proto opakuje básník slova prooemia vv. 75—77 (dle pořádku rukopisů) ve vv. 594 nn. Kam nás chtěl dovésti, dovedl. Tato slova přicházejí arci také v knize 5. a 6. při podobné příležitosti. Srovnej také podobnost mezi vv. 635 nn. a vv. 704 nn. Nebude snad od místa, když tyto verše zde pro důležitost jejich slovně podáme:

tři polemiky proti různým jiným školám filosofickým, jichž učení Lukrécius snaží se vyvrátiti, a sice:

1. proti Herokleitovi; vv. 635—711.

„Není možno, aby svět byl se vytvořil z nějaké jednotné pralátky, jako z Herakleitova předpokládaného ohně. Ani zhušťování a zřeďování není možné bez předpokladu prázdného prostoru. (Srovnej Lukr. I, 329—417.) Zcela jinak dá se vše vysvětliti, vykládáme-li vznik světa z atomů. Z nich vzniká také oheň a jest zcela bezdůvodné a libovolné právě jej za počátek veškerenstva považovati a ostatní věci parallelně s ohněm z atomů vytvořené za odvozené z ohně pokládati." Totéž se v klausuli vv. 705—711 stručně opakuje. Celá partie jest jedna z nejucelenějších a nejhotovějších u Lukrécia vůbec. Vidíme, jak pěkně by byl spisovatel náš asi celou látku zpracoval, kdyby byl býval měl čas a příležitost svoje dílo dokončiti. Vv. 704—711 jsou plny reminiscecí, ano slovných opakování z vv. 635 nn. To jest ovšem přirozeno. Tam básník důkaz počínal, zde ukončil; co chtěl dokázati, dokázal [43]). Zajímavá nad jiné jest partie vv. 675—689, kde básník uprostřed rozsáhlé refutace adversariorum podává nám zase kus nauky vlastní. Celý tento oddíl polemiky s Herakleitem jest tak ucelen, že ani jeden z badatelů nenavrhoval zde nějakých změn [44]).

2. proti Empedokleovi, vv. 712—829.

Tato partie jest už méně uceleně provedena a musíme se jí proto proto poněkud zevrubněji povšimnouti. Nejprve uvádějí se „laudes Empedoclis" [45]). Tyto sáhají až k v. 742. Potom však přicházejí některé důvody, jež patrně svědčí proti theorii Empedokleově. Jest to vlastně

V. 75 „unde refert nobis victor, } quid possit osiri,
V. 594 „incertumquoque iam constat, }
V. 76n = 595n quid nequeat, finita potestas deinde cuique quanam sit ratione atque alte terminus haerens."

Zajímavo jest, že Bockemüller tyto verše v V, 89 nn. nechává státi, ale ve VI, 64 nn. vynechává.

Poznamenání 43. Jinak ovšem vykládá o té věci Bockemüller. Ale co potom znamená shoda vv. 75 nn. s vv. 594 nn., v předešlé poznámce illustrovaná, ne-li snahu na konci argumentace slova na začátku pronesená opětně opakovati?

Poznamenání 44. Jediná věc, o níž bychom se zde mohli zmíniti, jest ta okolnost, že Giussani uznává mezi vv. 634 a 635 mezeru. Ve v. 634 prý vykládá se o atomech, že by z nich nic povstati nemohlo, kdyby „in partes minimas" se rozpadly, ale nyní se zase najednou mluví prý ne o atomech ohně, nýbrž o ohni celém. Giussani vyslovuje pak domněnku, že se v lakuně oné mluvilo o něčem podobném, jako ve vv. 675 nn., jak totiž vzniká oheň z atomů, neboť takového nějakého přechodu prý je tam třeba. Při tom však prostě zapomíná se na to, že v. 635 počíná úplně nová partie, totiž ty tři polemiky, takže básníkovi ani o to nejde, aby nějaká příliš těsná souvislost mezi v. 634 a v. 635 trvala. Také odstavce vv. 634—638 a vv. 705—711, které právě celé partii dodávají jakéhosi ucelení, vzbudily pohoršení u Bockemüllera, jenž za to má, že nepocházejí z téže doby, ale že jsou velmi rozdílného stáří. To jsou ovšem výtky tak nepodstatné, že nestojí za to, bychom se jimi dále obírali.

Poznamenání 45. Kromě Epikura chválí se tedy u Lukrécia, jak vidíme, také Empedokles a mimo něj také na třech místech (3,324, 3,1037 a 5,620) Demokritos. Ovšem tyto „laudes" musíme dobře lišiti od daleko vyšších „laudes Epicuri". Empedokles jest sice zde na př. veleben, ale přece se mu hned vytýká celá řada omylů, jimiž následujících sto veršů velmi zevrubně se obírá.

vypočítávání chyb, jichž se Empedokles dle Lukrécia ve svém systému dopustil:

1. Popírání prázdného prostoru, kteréž vede také k popírání pohybu. Jsou to verše 743—755, jež se táhnou k Lukréciovu korrelativnímu výkladu o prázdném prostoru, vv. 329—397.

2. Předpokládá Empedokles nekonečnou dělitelnost těles, (v. 746 nn.), což odpírá vyloženým již názorům Lukréciovým (vv. 548—564 a vv. 599—634).

Kdežto v. 742 nn. a vv. 746 nn. mohou se na příslušnou partii v dřívějším výkladu vztahovati, není tomu tak s vv. 749—752.

„cum videamus id extremum cuiusque cacumen
esse, quod ad sensus nostros minimum esse videtur,
conicere ut possis ex hoc: quae cernere non quis,
extremum, quod habent, minimum consistere id horum.“

Z této příčiny uznávali Munro, Giussani a jiní po v. 598 mezeru, v níž snad obsaženy byly verše, na které vv. 749—752 by se mohly vztahovati; pro touž příčinu přemisťuje Tohte ve svém díle vv. 749—752 po v. 599. Myslíme, že ani prvního, ani druhého není potřebí. Vv. 749 až 752 netvoří žádného samostatného důvodu proti Empedokleovi, přichylujíce se prostě k předcházejícím vv. 746 nn., kde se dělitelnost atomů ad infinitum odmítá; jest to pouze jedna koncessivní a jedna vysvětlovací věta a nic samostatného ani logicky, ani gramaticky. Mohou se ostatně docela dobře vztahovati také k vv. 548 nn. nebo k vv. 599 nn. Nějaká naprostá shodnost se při takovém vzájemném vztahu přece vyžadovati nemůže a myšlenka adaequátní v nich obsažena jest.

3. Že pokládá Empedokles již a priori některé atomy za měkké, což by podporovalo jejich přechod v nic, což přece i Empedokles i Lukrécius popírají. Jsou to vv. 753—758, jež se táhnou k vv. 565 až 576; také k vv. 148 nn. a vv. 215 nn.

4. Živly nemohou se ani spolu smísiti; (vv. 756—762). Na tomto místě nastává nová transposice Bockemüllerova, který vv. 770—781 klade po v. 762. Jest k tomu veden patrně tím, že v. 769 zní stejně, jako v. 762. Nicméně, jako tolikráte u Bockemüllera, není ani zde té přestavy potřebí. Celá partie vv. 782—802 jest potom od téhož vydavatele, jak se mně zdá, beze vší hlubší potřeby vynechávána. Logický postup tomu nasvědčuje. „Proč právě z těch čtyř živlů má vše pocházeti,“ táže se básník, a proč nepocházejí třeba tyto živly z ostatních prvků?“ (Vv. 763—769)[46]).

Poznamenání 46. Verše 769 škrtati třeba není. Není také třeba žádných zvláštních vysvětlivek, jak se na své místo v rukopisech dostal a že jest podoben verši 762. Opakování veršů vyskytují se u Lukrécia velmi často. Daleko by nás vedlo je všechna vypočítávati. Básník náš zápasí s formou, s jazykem latinským i hexametrem do té míry, že byl rád, když už některou myšlenku do verše vtělenu měl. Kde se táž myšlenka po druhé opakovala, tam užil verše už jednou pracně sestrojeného. Místy opakuje se dokonce více veršů než jeden; srv. v. 562, 574; 609, 613 pro multis; někdy ovšem má opakování zvláštní význam, by se prohlásilo, že jest dokázáno, co před nějakou dobou dokázáno býti mělo. srv. vv. 1. 75 nn, 1. 594 nn 5, 88 nn. 6, 64 nn. Kromě toho v. 762 i jemu rovný v. 769 na své první i druhé místo logicky se hodí. Zní totiž místo 760 nn.:

„ipsa sibi inter se, qua re aut congressa peribunt,
aut ita diffugiant, ut tempestate coacta
fulmina diffugere atque imbris ventosque videmus.“

A parallelní místo vv. 765 nn.:

„Ba ani, kdybychom za to měli, že se živly opravdu mohou snésti, byla by to heterogenní směsice, v níž by i ta nejmenší částečka té které kvality svoje původní vlastnosti podržovala (vv. 770—781). Kdyby však skutečně tomu tak bylo, že by jeden živel ve druhý mohl se měniti a naopak, ztratili bychom z přírody všechno to neproměnlivé, jež našimi atomy tak správně jest představováno a úplně otevřely by se pak dvéře předpokladu, že věci v nic přecházejí. (Vv. 782—802). To arci odporuje základní nauce vyslovené ve vv. 148—214 a její negativní stránce, o níž jednáno ve vv. 215—264.

5. Zaměňuje Empedokles ony původní atomy „primordia" a tělesa, s nimiž v praxi se stýkáme a jež jsou shluky jejich (concilia principiorum). Vv. 803—829. Tvrzení to odporuje výslovně svrchu uvedeným veršům Lukréciovým:

„Corpora sunt porro partim primordia rerum,
partim concilio quae constant principiorum."[47])

3 polemika s Anaxagorou (vv. 830—920).

Anaxagoras zdánlivě stojí Lukréciovi blíže než Herakleitos s jednou pralátkou a Empedokles se čtyřmi živly; on také uznává atomy, ale tyto atomy nejsou ty nezměnitelné, nedělitelné a nezničitelné atomy Lukréciovy (= Demokritovy), nýbrž jejich vlastností jest do latiny nepřeložitelná homoiomerie. Ony jsou vlastně nesmírně zmenšené ukázky těles, která skládají, majíce všechny vlastnosti celku, jenže v míře neskonale zmenšené. Pro tuto svou neskonalou rozmanitost a složitost nemohou však býti ani zdaleka tak trvanlivé, ano, nezničitelné, jak jest třeba k jejich věčnosti a k trvalému udržení všehomíra. (Srv. vv. 215—264.)

„qui magis illa queunt rerum primordia dici
quam contra res illorum, retroque putari?
Alternis gignuntur enim mutantque calorem;
et totam inter se naturam tempore ab omni
fulmina diffugere aut imbris ventosque videmus."

Jest daleko lépe grammaticky vztahovati: videmus inter se diffugere: naturam (přírodu t. j. zemi), fulmina (oheň), imbris (vodu), ventosque (a vzduch), než snad prostě za to míti, že chtěl básník říci „mutant calorem et naturam". K tomuto našemu výkladu poukazuje jednak důraz, který se v celé té partii klade na prchání jednoho živlu před druhým, jednak také slova „inter se", jež teprve přítomností v. 769 nabudou své platnosti.

Poznamenání 47. Bockemüller přehodil také vv. 806 a 807, jisto jest, že sluší podržeti pořádek rukopisný. Zajímavo však jest, že při této transposici měl již předchůdcem muže jinak velmi střízlivého, Lachmanna.

Nicméně čtení jest u každého z obou vydavatelů poněkud jiné Pořádek rukopisný podržují Munro, Giussani a Brieger.

Čtení rukopisné, které pokládáme do té míry za správné, že ho měniti netřeba, zní:

„Nisi tempestas indulget tempore fausto
806 imbribus, ut tabe nimborum ambusta vacillent,
807 solque (scilicet: nisi) fovet, ... crescere non possint.

Smysl jest zcela jasný: bez vydatného deště a slunečního tepla nemůže nic v přírodě růsti".

Lachmann čte méně správně:

„et nisi tempestas indulget tempore fausto
solque fovet... (tribuitque calorem)
imbribus et tabe nimborum ambusta vacillent (coni potentialis), crescere non possint....."

Bockemüller podržuje tento pořádek, jenže mění rukopisné a Lachmannovo „tabe" v „tabem" a slovo „ambusta" v „arbusta", patrně se zřetelem na blízký verš 808., kde „arbusta" opravdově se vyskytuje.

Tato představa atomu odporuje ovšem Lukréciovu ponětí neznicitelného atomu bez kvality, jak byl jeho jsoucnost v partii vv. 483—634 podrobně dokázal; hlavně ovšem týkaly se toho vv. 528—592. Dokladem toho jsou různé praktické příklady. Zde stůjž nejlépe provedený Lukréciův příklad lesa, požárem zachváceného. (Vv. 847—920.) Kterak obstojí u hořícího lesa theorie homoiomerie, dle níž každý atom má býti úplným předmětem ve zmenšeném měřítku, se všemi jeho vlastnostmi? Jak by musily v případě našem ty atomy vypadati? Jako hořící les en miniature, či ony se požárem nemění? Nebo atomy lidí smějících se a plačících také se smějí a pláčí? Tyto příklady ukazují nám po patřičné generalisaci, že takto všechny úkazy, při nichž předměty se mění, jsou hřeby do rakve theorie Anaxagorovy. Změny v pořádku veršovém, které vydavatelé zde navrhují, jsou asi tyto:

1. Bockemüller škrtá verše 861—872. Jest jich škoda, neboť nejenom že neruší, nýbrž uvdějí vhodné doklady proti Anaxagorové homoiomerii. „Atomy pokrmů tvoří atomy těla lidského." Jak se to dá vysvětliti? Dle Anaxagorova učení nijak. Právě tak stromy, které rostou ze země a pod. Kromě toho vadilo by dvojí „praetera" ob jeden verš, které by u Bockemüllera, jemuž v. 873 hned po v. 860 následuje, musilo státi.

2. Brieger a Giussani chtějí v. 873

„praeterea tellus, quae corpora, cumque alit, augent . . ."

vymýtiti a umístiti v závorkách po v. 869; poněvadž prý povstal omylem písařským, an vyslovuje myšlenku stejnou, jako v. 867, a ponévadž v. 874 se snáši logicky s v. 872 i když v. 873 jest vypuštěn.

Jest to sice pozorování důmyslné a jest jisto, že by to také tak mohlo býti, ale není toho třeba. Celé místo jest toho rázu, že jest plno opakování. Básník chce tím opakováním theorii Anaxagorovu, jež se mu zdá býti tak zavržitelnou, přímo udeptati. Proto pořád samé „praeterea", t. j. důvod na důvod, v. 859, 867, 873; a závěrky těchto důkazů: „ex alienigenis" (což jest opakem slova homoiomer) vv. 865, 872, 874. S jakou prudkostí zde dopadají rány na hlavu Anaxagorovu! Třem „praeterea" odpovídá třikráte „ex alienigenis". Smysl tedy úplně čtení rukopisů připouští.

3. Po verši 883 lakunu uznávati, jako to činí Brieger, není třeba. Argumentace jest jednotná. Proti homoiomerii uvádějí se doklady z říše rostlinné. Uvažujme o tomto dokladu:

1. část: „Conveniebat enim fruges, cum franguntur (vv. 881—883) mittere signum sanguinis, aut aliquid nos tro quae corpore aluntur..." (totiž tak by tomu musilo býti, kdyby skutečně atomy obilí rovnaly se atomům lidského těla, poněvadž my lidé se obilím živíme a ono vytvořuje části našich těl, ovšem s předpokladem, že by měl Anaxagoras pravdu).

2. část: (vv. 884 nn.): „consimili ratione herbis... decebat, cum... terimus, manare cruorem et latices mittere. Z těchto dvou se doplňujících částí vidíme zcela jasně, že se jedná o pokračování jednoho a téhož důkazu a že proto není třeba žádné mezery mezi vv. 883. a 884 předpokládati; důvody jsou: fruges sanguinem non mittunt, herbae cruorem non mittunt; proto Anaxagoras nemůže míti pravdu.

Sluší zde ovšem podotknouti, že vv. 884 a 885 jsou očividně v rukopisech přesmyknuty.

Jest to tak jasné, jako vv. 14. a 15. v prooemiu. Pravdu má Munro a Bockemüller, kteří přemístění těchto dvou vv. ve svých vydáních provádějí. Daleko jasněji a jedině možně zní přece:

„herbis quoque saepe decebat,
cum lapidem in lapidem terimus, manare cruorem,
et latices dulcis guttas similisque sapore
mittere“ — nežli v pořádku rukopisném:
„herbis quoque saepe decebat
et latices dulcis guttas similisque sapore
cum lapidem in lapidem terimus, manare cruorem
mittere.“ Jednak to et na počátku, a dvě slovesa manare a mittere předmět cruorem objímající, kdežto u ostatních předmětů latices a guttas slovesa scházejí, jsou neklamnými doklady, že ono přesmyknutí provésti se musí.

Díl třetí.

„Vesmír složený z atomů a prostoru jest nekonečný.“ Partie tato obsahuje verše 921—1105. Má zvláštní rozsáhlé prooemium, jež obsahuje verše 921—957. Podobné prooemium má také část druhá (vv. 483—920) ve zmíněných verších 483—503. Část první (po v. 483) prooemia nepotřebuje, poněvadž se řadí bezprostředně po prooemiu k celé knize první (vv. 50—148).

Z prooemia této třetí části první knihy Lukréciovy chce vymýtiti Bockemüller vv. 935—950. Jsou to krásné verše, které se na svoje místo rukopisné velmi dobře hodí. Důvod k jich vyloučení byl by toliko ten, že se v prooemiu knihy čtvrté (vv. 10—24) slovně opakují. Věc ta nepůsobí však sama o sobě nižádné závady, uvážíme-li v jak nehotovém stavu nalézá se celá Lukréciova. Tento nehotový stav dovoluje připustiti domněnku, že veršů 935—950 bylo užito jako prozatímního prooemia ku knize čtvrté, která jinak zvláštního úvodu, ba ani „laudes Epicuri“ nemá, ač na počátku všech ostatních knih se vyskytují. Poněvadž

1. tyto verše Lukréciovy jsou v pravdě krásné,
2. na obě dvě místa se hodí,
3. poněvadž musíme počítati s relativní nedokonalostí a nehotovostí celé básně —

z těchto důvodů, doufám, že dáno mi bude za pravdu, když bez dalšího zevrubného šetření ony verše na jejich místě rukopisy i tradicí stvrzeném ponechám [48].

Poznamenání 48. Mínění téhož, jako zde jest zastáváno, jest na uvedeném místě také Giussani, jenž soudí, že každé opakování nemusíme hned a priori vykládati jako interpolaci pozdějších věků. Jest naopak velmi pravděpodobno, že mnohá z těchto opakování pocházejí přímo od Lukrécia samého. Našim úkolem jest, ač víme, že báseň není hotova, stanoviti, jak ji asi Lukrécius napsal, ne ji dodělati. Než o tom mluvili jsme již v úvodě. Avšak i myšlenky, obsažené v této části, jsou charakteristické. „Trpkou pilulku nutno obaliti sladkou vrstvou. Proto také učitelé dávají dětem pokroutky, aby se učily.“ Toto místo ostatně je známější z napodobení Horáciova. Vidíme, jak pomalu Lukrécius rozšiřuje obor svého posluchačstva. Nejprve se obrací k Memmiovi; zde však má před sebou už celé člověčenstvo a myslí i na zcela mladé jeho představitele. Jest si dobře vědom, že látka

Následuje důkaz o nekonečnosti světa (vv. 958 nn.) Důvody Lukréciem uváděné jsou:

1. Hranice světa nedá se dokázati (968—967).
2. Již i myšlenka na ni jest illusorní (969—983).
3. Odporuje poznatkům přírodním, jež známe.
4. Z čeho by byla ta hranice, když kromě corpus a inane nic jiného není? (984 nn.).

Také počet těles v tomto světě musí býti nekonečný (až po v. 1051). Důvody, po krátkém úvodě:

1. obmezený počet atomů neobstál by v nekonečném prostoru (po v. 1018);
2. nebyl by mohl světa vytvořiti (1019—1028);
3. nekonečné trvání světa v čase vyžaduje nekonečný počet stavebního materiálu, t. j. atomů. (Vv. 1029—1041);
4. jež všechny zdánlivé ztráty nahražovati musí. (Vv. 1042—1051).

K těmto důkazům řadí se nová refutatio adversariorum, že snad tento nesmírný vesmír nemá nějakého středu, k němuž by tíhnul, nebo jímž ve svých pohybech by se řídil. Kdyby tomu tak bylo, nebylo by nekonečna; poněvadž však toto jest nutným a již dokázaným předpokladem, nemůže míti středu, jak jest ostatně u nekonečného prostoru přirozeno [49]).

Změny, o něž se vydavatelé v této části pokusili, jsou následující:
Rozmanité přestavy vv. 9ö4—1013 [50]).
Návrhy staly se tyto:
1. Lachman uznává lakunu po v. 1012.

---

jeho není příliš zajímavá, proto snaží se ji učiniti posluchačstvu příjemnou, jak jen jest možno. Ostatně ono vypuštění vv. 935—950 u Bockemüllera jest jen důsledkem jeho základního nesprávného náhledu o přepracování básně naopak z všeobecně míněné toliko pro Memmia. Srv. úvod.

Poznamenání 49. Partie tato (vv. 921—1105) náleží zase k nejstarším částem celého díla, jak z jmenování Memmia ve v. 1052. vyplývá. Její spořádání jest celkem velmi správné až na jediné vlastně místo (vv. 984 až 1013), ale na konci jest značně porušena. Nejen že po v. 1093 zdá se býti lakuna, vv. 1068—1075 jsou v rukopisech neúplné. Porušení toto stalo se jistě již v době velmi dávné, porušen byl již archetypus, poněvadž v našem nejstarším rukopise, na počátku častěji zmíněném, Codex Vossianus Oblongus jsou řádky neúplné, aniž by to mělo příčinu v nedokonalé zachovalosti tohoto rukopisu, neboť naopak na úplných, neporušených pergamenových listech čteme neúplné řádky. Arci jest svrchovaně nepravděpodobné, že bychom mohli dnes s úplnou jistotou scházející části veršů porušených doplňovati. Tím, že skoro polovina vv. 1068—1075 schází, jest místo tak porušeno, že mu sotva rozumíme. Leč chtíti stanoviti hypothésy, jak mají se porušené verše doplňovati, vymykalo by se z rámce tohoto pojednání. Úplně scházejí některé verše po verši 1093. Bylo jich dle souhlasného svědectví všech vydavatelů, jak i z rukopisů vidíme, osm. Nedá se dostatečně zjistiti, jaký byl obsah oněch ztracených veršů, ale zdá se s dostatečnou pravděpodobností, že táhly se k jistým důsledkům, k jakým by vedla theorie o středu světa, k němuž by směřoval pohyb atomů. Týkalo se to pravděpodobné důsledků platných pro svět zvířat a lidí, poněvadž o rostlinách jsou některé zmínky zachovány (vv. 1091—1093). Zdá se, že Lukrécius byl na místě tom ke svým protivníkům, centralistům, spravedlivý, poněvadž, byť i s jejich theorií středovou nesouhlasil, neodmítl zmíniti se o jistých důsledcích, které z této theorie podle mínění jejich zastanců vyplývaly. Ale jsou to všechno jen domněnky, jistého nemůžeme nic tvrditi, ač se zdá, že vývody, jež jsme právě uvedli, podle struktury okolí ztracených veršů, mají leccos pro sebe.

2. Munro řadí vv. 998—1001, vv. 984—997, pak nemění; lakuna po v. 1013.

3. Bindseil (l. c.) vv. 998—1001, 1008—1013; pak lakuna; vv. 984—997, vv. 1002—1007 a opět lakuna.

4. Madwig a Giussani: Vv. 984—997, 1002—1007, 998—1001; vv. 1008—1013, potom lakuna.

5. Brieger vylučuje vv. 1002—1007. Po verši 1013 uznává lakunu.

6. Jest ku podivu, že Bockemüller, který přece na jiných místech tak rád a tolik v pořádku veršovém mění, na tomto místě podržuje čtení rukopisů beze změny.

Vyšetřujíce tuto věc, přihlédněme zase k obsahu, jakož i na jiných místech jsme učinili. Tu uvidíme hned, že vv. 984—997 obsahují pokračování důvodů, proč svět musí býti nekonečný; že jistá mez by způsobila nakupení atomů, jež by znemožnilo vývoj světa.

Dále: ta hráz musí přece z něčeho býti (vv. 998—1001), může to býti buďto corpus, nebo inane, tertium non datur (srv. vv. 418—482), ale v každém z obou případů jest to pokračování světa, ne jeho mez. (Vv. 1008—1013.) Verše 1007 nn. jsou závěrkem celé té části. Že verše 998—1001 a vv. 1008—1013 k sobě patří, cítili Bindseil, Madwig, Giussani i Brieger.

Obsahem jsou si nesmírně blízko; v obou částech odpovídá se na otázku, kdyby byl svět omezen, co by jej omezovalo. Připustíme-li však tuto souvislost, pak z toho nezbytně následuje, že musíme řaditi 984—997, 998—1001, 1008—1013 a pak teprve 1002—1007. Konkluse musí býti na konci celé té partie, jež se táhne již od verše 958. Případ, který jsme měli s vv. 205 nn., které jsme nechali státi před posledním argumentem vv. 208 nn., zde se neopakuje:

1. poněvadž zde slova obsažená ve vv. 998 nn. a 1008 nn. týkají se úplně téže věci, kdežto na místě vv. 205 nn. byly to důvody různé;

2. poněvadž zde tomu není tak, jako u vv. 205 nn., že by se k přírodovědeckým důkazům silné průkaznosti přidával důraz ex communi consensu průkaznosti mnohem menší, jako pouhý přídavek.

Jestliže tedy uznáme vnitřní souvislost mezi vv. 998 nn. a vv. 1008 nn., nezbývá, než spojiti je v jedno. Vydavatelé, kteří tak nečiní, a z uvedeného přehledu patrno, že jsou v menšině, pomáhají si náhledem Munroovým, že prý vv. 1008 nn. počíná se vůbec nový oddíl celé básně.

Vv. 958—1007 tvořily by dle toho mínění onen díl první, vv. 1008 nn. díl druhý celého důkazu; v prvním mluví se o nekonečnosti prostoru, v druhém o nekonečnosti těles a atomů v tomto prostoru obsažených. Pisatel této stati se přiznává, že dlouho sám byl Munroova náhledu, poněvadž jest to jediný prostředek zachrániti na tomto místě pořádek rukopisný. Nicméně, čím dále se místem obírám, tím více pozoruji, že rozdíl tak zásadního rázu, jak předpokládá Munro a jeho stoupenci, byl by musil docela jinak býti akcentován.

Poznamenání 50. Jest to dle mínění Munroova konec partie, jednající o nekonečnosti prostoru a začátek partie, jednající o nekonečnosti hmoty. Hranice jde dle něho po v. 1007. Z té příčiny, že každý skoro vydavatel řadí jinak, nebylo u sporných polohou veršů v obsahu výše podávaném, číslo veršů uvedeno (srv. 1., 3. a j.).

Vv. 1014 nn. přicházejí jako z jiného světa, tam začíná teprve nový oddíl. Vv. 1008—1013 neobsahují nic, co by jednalo výslovně de infinitate primordiorum, a vznášíme-li něco takového do nich, jest to násilný výklad. Na druhé straně jsou v nejtěsnější souvislosti s vv. 998 nn., poněvadž se obírají touže látkou, totiž otázkou, z čeho by ta hradba veškerenstvo objímající a ohraničující musila býti. Stojíme tedy před alternativou buďto se pokusiti o násilný výklad a porušiti nejvíce přesvědčivý důvod Lukréciův pro nekonečnost prostoru, anebo změniti pořádek veršů. Tu se mi zdá, že změna rukopisného pořádku veršů jest menší násilí, které básni Lukréciově činíme, než násilné přetvořování jeho myšlenek, a rozhoduji se tedy pro pořádek 998—1001, 1008—1013 a 1002—1007. Tím zároveň jest uceleně ukončena první polovice argumentace, totiž o nekonečnosti prostoru, jež sáhá až po v. 1013 a nejsem nucen uznávati lakunu po v. 1013, poněvadž, mám-li za to, že v. 1014 teprve počíná nový oddíl, mohu úplně spřáteliti se s myšlenkou, že tento nový oddíl počíná verši smyslem od předchozího v. 1013 dosti odlišnými. Tuto lakunu musí ale uznávati všichni, kdož vv. 1008—1013 už k druhému dílu táhnou.[51])

Tím jsou změny, jež sluší ve zpěvu prvním provésti, úplně vyčerpány. Po verši 1105. následuje jenom krátký závěr, v němž se básník ke čtenáři obrací. Obsahuje však pouze čtyři verše (1106—1109).

Poznamenání 51. Ukážeme jenom ještě, že se logicky vv 998—1001 s v. 1008 nn. v našem přestavení dobře snesou. Zní totiž odstavec vv 998—1001:

„Postremo ante oculos res rem finire videtur;
Aër dissaepit collis, atque aëra montes,
terra mare et contra mare terras terminat omnis
omne quidem vero nil est, quod finiat extra (t. j. co by tvořilo zevní hranici) a dále vv. 1008 nn.:
„Ipsa modum porro sibi rerum summa parare
ne possit, natura tenet, quae corpus inani
et, quod inane autem est, finiri corpore cogit,
ut sic alternis infinita omnia reddat.
Aut etiam alterum utrumque hic terminet, alterum eorum
simplice natura pateat tamen immoderatum?“

Zde tím „alterum“ může býti přece myšleno obojí, corpus i inane. Poněvadž tedy myslí se buďto to nebo ono, nepraví se positivně, že by to bylo jen corpus, tedy nemá pravdu Munro, jenž ty verše řadí k druhému dílu., že vv. 1002 nn. se k v. 1013 dobře dají přiřaditi, jest přirozeno, uvážíme-li, že jsou rázu uzavírajícího.

† Professor Josef Spáčil.

Dne 27. listopadu 1911 zemřel po delší chorobě professor Josef Spáčil. Narodil se 13. prosince 1844 v Nákle, gymnasium vystudoval v Olomouci a odebral se potom na universitu vídeňskou, kde se věnoval studiu přírodovědeckému. Po vykonaných studiích byl nejprve suppl ujícím učitelem v Oberhollabrunn r. 1871/2. Roku 1872 dostal se na české gymnasium v Olomouci, kde setrval do roku 1877, kdy byl ustanoven skutečným učitelem přírodopisu, mathematiky a fysiky při c. k. gymnasiu v Přerově. V Přerově zůstal až do smrti.

Do VIII. hodnostní třídy povýšen byl roku 1895, do VII. r. 1902. Dne 1. října 1907 byl dán na trvalý odpočinek a vysloveno mu c. k. ministerstvem kultu a vyuč. uznání za horlivou činnost v úřadě učitelském.

Povahy byl klidné, mírné a snášelivé, takže se těšil z veliké přízně a obliby u žáků, kollegů i v nejširší společnosti přerovské. Mimo povinnosti školní horlivě pracoval o povznesení zdejší okresní záložny. Od r. 1896 býval jejím funkcionářem, nejprve členem dozorčí rady, po dvou letech členem ředitelstva, v němž až do smrti lékárníka Hynka Psoty byl místopředsedou. Po té zvolen byl za předsedu Okresní záložny a když byla založena při záložně Obchodní a bankovní společnost, stal se jejím místopředsedou. Předsedou záložny zůstal do svého úmrtí.

Pohřbu skromného a tichého tohoto pracovníka účastnilo se ohromné množství občanstva všech povolání a vrstev. Před rakví šlo žactvo našeho ústavu a dívčí paedagogium, na němž roku 1907/8 vyučoval. Průvod vedl veledůst. pan assessor a dómský farář z Olomouce Ant. Kobliha s assistencí. Dostavily se sbory všech škol přerovských, městská rada se starostou, drem Don. Tichým, zástupcové všech úřadů a četné deputace, zejména z c. k. gymnasia ve Strážnici ředitel Ferd. Dula, z c. k. gymnasia v Olomouci prof. Karel Minařík a prof. Fr. Coufal, z c. k. gymnasia ve Val. Meziříčí prof. Ign. Kusala, ze zem. č. reálky v Kroměříži prof. Ant. Stržínek. Četní přátelé a ústavy zaslali soustrastné listy. Zpěvy žáků našeho ústavu před domem smutku a na hřbitově chovanek paedagogia řídil professor Ferd. Vaněk. V pátek dne 1. prosince byly slavné zádušní služby boží, při nichž zpívalo III. oddělení pěveckého sboru ústavu našeho řízením téhož professora.

† Adolf Verner, c. k. supplující učitel.

Ač jsme věděli, že milý a horlivý tento kollega se neuzdraví, přece tak brzkým skonem jeho byli jsme překvapeni a hluboce zarmouceni. Odešel na vždy muž tak mladý, nadaný, pilný a energický, v jehož budoucnost možno bylo klásti mnoho oprávněných nadějí.

Narodil se v Hrabové na severní Moravě dne 28. října 1885, studoval na státním gymnasiu v Zábřehu a pak se odebral na českou universitu v Praze, aby se věnoval klassické filologii. R. 1909/10 byl supplujícím učitelem při českém státním gymnasiu v Olomouci, r. 1910/11 na ústavě našem, ale těžce onemocněv šel na dovolenou 3. dubna 1911 do svého rodiště Hrabové, kde skonal 1. prosince 1911. Pohřbu jeho v neděli dne 3. prosince z Hrabové do Dubicka zúčastnila se deputace sboru (professorové Fr. Šobra, V. Veselý, Fr. Havrda a Jan Dosedla) a žáků III. A. a VI. třídy; na rakev jeho položeny věnce od sboru a od žáků. Zádušní mše sv. byla v pondělí dne 4. prosince 1911 v 9 hod. ve farním chrámu Páně.